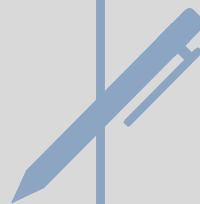

KLAAR VOOR HET CE?

2022-2023

OEFENBOEK VOOR HET CENTRAAL
EXAMEN GESCHIEDENIS HAVO
2022-2023

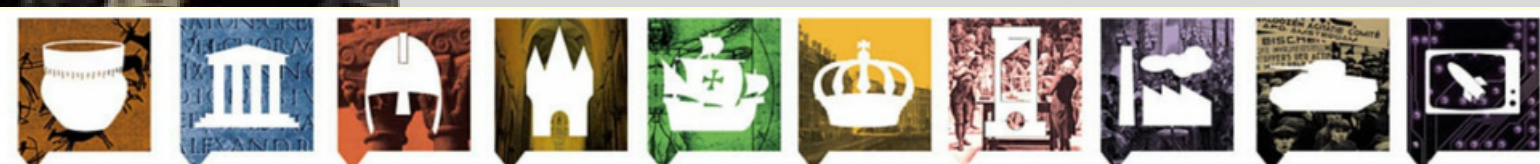

**Goed voorbereid je
geschiedenisexamen
in met de
vaardigheden op zak**

Oefen met vraagsoorten
Schrijf je eigen leerdoelen
Werk met de vragen waar jij moeite mee hebt
Test jezelf met twee oefentoetsen

OEFENOPDRACHTEN, TIPS EN TRICKS EN ADVIES VOOR DE VOORBEREIDING
VAN JOUW CENTRAAL EXAMEN GESCHIEDENIS

EEN EXAMEN IS MEER DAN LEERWERK

OP DEZE PAGINA'S:

02 *INLEIDING*

03 *SOORTEN
VRAGEN*

04 *DOELEN
SCHRIJVEN*

05 *CHRONOLOGIE
VRAGEN*

11 *VERBAND
VRAGEN*

15 *CONTINUÛTEIT
EN
VERANDERING*

19 *BETROUWBAAR-
HEID EN
BRUIKBAARHEID*

25 *BRONVRAGEN*

31 *SPOTPRENTEN*

35 *DIAGNOSTISCHE
TOETSEN*

WAT HEB JE AAN DIT OEFENBOEK?

Je examens kun je op veel verschillende manieren voorbereiden. Het doel van dit oefenboek is dat je jezelf traint om verschillende vraagsoorten te beantwoorden met de vaardigheden die je daarbij nodig hebt. In een examen lijkt soms iedere vraag anders, maar veel vragen lijken op elkaar. Het is jouw taak om de informatie uit een bron of uit je geleerde kennis toe te passen. Bij vergelijkbare vragen moet je dan andere kennis op dezelfde manier toepassen. Bij andere vragen zal je weer een andere aanpak moeten gebruiken.

Dit boek is bedoeld om te trainen met de verschillende soorten vragen. Per vraagsoort kun je in dit boek oefenen en uitleg vinden.

Sommige vragen gaan je misschien al goed af. Je weet daarbij al wat je moet doen en je eigen aanpak gaat goed. Die vragen hoef je dan niet per se te oefenen. Je kunt misschien beter je tijd in andere oefeningen steken, die je wel moeilijk vindt. Op pagina 4 lees je hoe je kunt bepalen wat je nog wel moet oefenen, en wat je kunt overslaan.

Dit oefenboek is het product van:
Wouter Koelewijn en Patrick van Sermondt, naar voorbeeld van Judith Smitskamp
RSG Slingerbos | Levant
2022 - 2023

Vooraf: soorten examenvragen

In de examens komen veel verschillende soorten vragen voor. Misschien gaat bij jou wel altijd de ene soort vraag goed, en de andere soort vraag fout. Het is belangrijk om dan te weten om wat voor soort vragen het gaat. Zo kun je oefenen met de vragen waar je moeite mee hebt, en verspil je je tijd niet aan de vragen die vaak wel goed gaan.

1 CHRONOLOGIEVRAGEN

In de examens komen twee soorten chronologievragen voor. De eerste soort is de 'door de tijd heen'-vraag. Vaak kun je deze gebeurtenissen in een bredere context plaatsen en hoef je niet te weten wanneer de gebeurtenissen waren om de vraag te kunnen beantwoorden. Je kunt deze vragen oefenen in **hoofdstuk 1** van dit oefenboek. De andere soort chronologievraag gaat vaak over één historische context of over één tijdvak. Deze soort vraag is bedoeld om je kennis te toetsen, en wordt daarom niet in dit oefenboek behandeld. Je kunt deze vragen wel op een andere manier oefenen, bijvoorbeeld in de oude examens die op examenblad.nl staan.

2 VERBANDVRAGEN

Bij een verbandvraag is het de bedoeling dat je twee of meerdere factoren aan elkaar kunt verbinden. Er wordt dan bijvoorbeeld gevraagd om een oorzakelijk verband. In **hoofdstuk 2** kun je oefenen met dit soort vragen.

Bij geschiedenis is het van belang dat je kunt inzien wanneer er sprake is van verandering, en wanneer bepaalde factoren juist hetzelfde (continu) blijven. In examenvragen wordt er dan bijvoorbeeld van je gevraagd dat je de bron gebruikt om een voorbeeld te geven van een continuïteit en van een verandering. Je kunt in **hoofdstuk 3** oefenen met dit soort vragen.

3 CONTINUÏTEIT EN VERANDERING

4 BETROUWBAARHEID EN BRUIKBAARHEID

Bij sommige bronvragen moet je bepalen of een bron betrouwbaar is. Er zijn ook vragen waarbij je moet bepalen of een bron bruikbaar is. Dit zijn twee verschillende kenmerken van een bron, die afhankelijk zijn van veel factoren. Oefen met dit soort vragen in **hoofdstuk 4**.

5 BRONVRAGEN

Er zijn bij de examens altijd veel bronvragen. Bronvragen overlappen vaak met andere soort vragen. Aan de hand van de bron moet je dan een verband leggen, continuïteit of verandering aantonen of de betrouwbaarheid beoordelen. Oefen met dat soort bronvragen in de andere hoofdstukken. Er zijn ook andere soort bronvragen. Er wordt bijvoorbeeld gevraagd naar de mening van de auteur, of je moet een citaat uit de bron noemen om een gegeven te onderbouwen. De bronnen kunnen ook beeldbronnen zijn. Dan moet je verwijzen naar iets wat je ziet. Al dit soort vragen gaan over verschillende vaardigheden die nodig zijn om bronnen te begrijpen en interpreteren. Oefen met deze vaardigheden in **hoofdstuk 5**.

6 SPOTPRENTEN

Bij een vraag waarbij de bron een spotprent is, moet je veel vaardigheden combineren. Ook moet je bepaalde kennis hebben, bijvoorbeeld van de symboliek in de prent. In de vraag wordt meestal gevraagd naar het onderwerp van de prent en/of naar de mening van de auteur. Je kunt met deze vragen oefenen in **hoofdstuk 6**.

Let op!
In dit oefenboek oefen je met vaardigheden. De kennisvragen worden dus niet behandeld in dit boek, en als je bij een bepaalde vraag kennis nodig hebt, zal er naast de vraag aangegeven zijn welk tijdvak je geleerd moet hebben.

Bij ieder hoofdstuk vind je een uitgebreidere uitleg van de vraagsoort.

7 KENNISVRAGEN

Kennisvragen zijn er in alle soorten en maten. Vaak wordt er in één examenvraag zowel kennis als een vaardigheid gevraagd. Je moet dan bijvoorbeeld een kenmerkend aspect koppelen aan de bron, én deze keuze met een bronverwijzing toelichten. Kennisvragen komen in dit oefenboek niet apart aan de orde. Als je bij een vraag bepaalde kennis nodig hebt, staat het aangegeven.

Wat ga je oefenen?

Stel je eigen doelen op en oefen met de vragen die jij moeilijk vindt

Om het beste met dit oefenboek te kunnen werken kun je voor jezelf één of meerdere oefendoelen opstellen. Dat kun je op twee manieren doen.

Je weet al welke soorten vragen je het meest moeite mee hebt:

Misschien heb je eerder al gemerkt bij schoolexamens dat bepaalde soorten vragen vaak goed of vaak fout gaan. Hier kun je je doelen op baseren. Je kunt ook na nog komende schoolexamens controleren bij wat voor soort vraag je veel fouten hebt gemaakt.

Je weet nog niet welke soorten vragen je het meest moeite mee hebt:

Achterin dit oefenboek staan twee diagnostische toetsen. Je moet voor sommige vragen uit de diagnostische toets bepaalde tijdvakken geleerd hebben, maar de meeste vragen kun je beantwoorden met globale kennis. Aan het eind van de diagnostische toets kun je jezelf nakijken en bekijken op welke vraagsoort je de minste punten hebt behaald. Daarop kun je je doelen baseren.

LET OP!

Schakel je docent in als je twijfelt of je een goed doel hebt geformuleerd. Je kunt ook aan de docent vragen of diegene nog advies heeft voor leerdoelen.

Formuleer je doel

Kies er bijvoorbeeld voor om één vraagsoort te leren.

'Ik wil weten hoe ik een verbandvraag kan beantwoorden'

'Ik wil leren waar ik op moet letten bij een chronologievraag'

'Ik wil oefenen met het aanwijzen van de juiste bronverwijzing'

Als je een doel hebt, begin je bij het hoofdstuk van de vraagsoort.

Begin met het lezen van de uitleg en maak de eerste oefenvragen.

Evalueer jezelf

Na de oefeningen lees je de volgende vragen:

Wat was je leerdoel ook alweer?

Hoe gingen deze oefeningen?

Moet je nog meer van dit soort oefeningen doen?

Als je deze vragen beantwoordt kun je bepalen wat je volgende stap wordt om je doel te bereiken.

Als je je doel afgerond hebt, kun je een nieuw doel bedenken of één van de D-toetsen maken om jezelf te toetsen.

Wat ga je oefenen?

Stel je eigen doelen op en oefen met de vragen die jij moeilijk vindt

Doelen:

0

.....

0

.....

0

.....

0

.....

0

.....

Notities:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

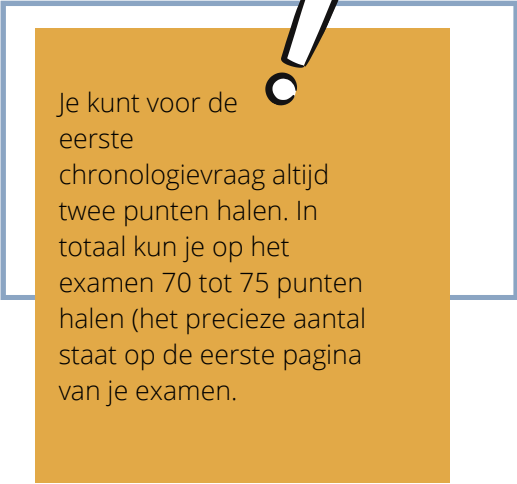
Chronologievragen

Hoofdstuk 1

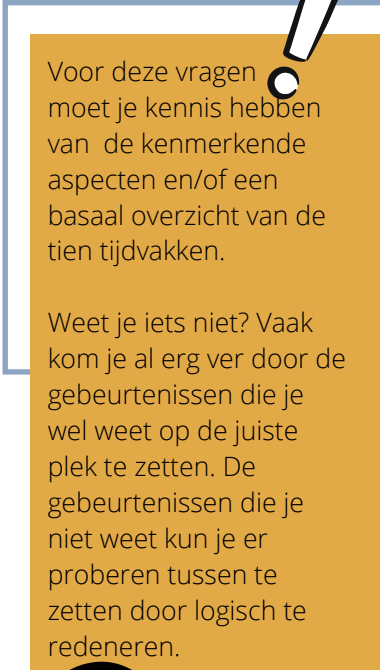

In ieder examen zitten twee chronologievragen. De eerste is de 'door de tijd heen'-vraag, de tweede is een chronologievraag over een specifieke historische context of een tijdvak. Voor de laatste vraagsoort moet je kennis beheersen. Met de 'door de tijd heen'-vraag kun je in dit hoofdstuk oefenen.

Je kunt deze vraag soms beantwoorden op basis van je kennis, soms weet je niet precies wanneer één of meerdere gebeurtenissen zich afgespeeld hebben. Je moet dan **contextualiseren**, oftewel, bedenken wat je over deze omschrijving allemaal wél weet. Vaak staat er een begrip in de gebeurtenis die verwijst naar een kenmerkend aspect of een belangrijke ontwikkeling. Deze gebeurtenis is onderdeel van een groter plaatje - de context. Als je je die kunt bedenken, weet je vaak over welk tijdvak of kenmerkend aspect het gaat.

Je kunt voor de eerste chronologievraag altijd twee punten halen. In totaal kun je op het examen 70 tot 75 punten halen (het precieze aantal staat op de eerste pagina van je examen).

Voor deze vragen moet je kennis hebben van de kenmerkende aspecten en/of een basaal overzicht van de tien tijdvakken.

Weet je iets niet? Vaak kom je al erg ver door de gebeurtenissen die je wel weet op de juiste plek te zetten. De gebeurtenissen die je niet weet kun je er proberen tussen te zetten door logisch te redeneren.

Logisch redeneren?

Als je iets niet weet, maar het antwoord kunt bedenken op basis van logica ben je aan het **logisch redeneren**.

STAPPENPLAN

1. Lees de vraag goed.
2. Probeer bij alle omschrijvingen een tijdvak te bepalen (en schrijf het erbij).
3. Als dat niet lukt, zoek je in een omschrijving naar kernwoorden die je wel kent. Let hierbij op algemene begrippen uit de examenstof, zoals woorden die letterlijk uit kenmerkende aspecten komen, een religieuze stroming, een oorlog of een politieke groep. Aan de hand van deze begrippen probeer je de **context** van de gebeurtenis te bepalen. Daarna kun je de gebeurtenis in een tijdvak te plaatsen.
4. Zet alle gebeurtenissen die je zeker weet in de juiste volgorde.
5. De overige gebeurtenissen kun je proberen op de meest logische plek te zetten. Misschien staat er wel iets in de zin waardoor je weet dat het voor of na iets anders gebeurd moet zijn. Bijvoorbeeld: gaat het over moderne wapens of apparaten, dan zal het getal dus wel ergens aan het eind staan. Gaat het over protestantisme, dan moet dat wel na de opkomst van het Christendom komen.

Je krijgt 1 punt als alles goed staat op één cijfer na. Als je dus twee cijfers omdraait krijg je nog steeds 1 punt, omdat het antwoord zou kloppen als je er één weg denkt.

Chronologievragen

Vragen deel 1

Oefen de eerste twee vragen en kijk jezelf na op de volgende pagina:

Vraag 1 - Bij de volgende gebeurtenissen uit de geschiedenis hebben bruggen een rol gespeeld:

1. Het Belgische leger blies de bruggen over de Maas op om de inval van het keizerlijke Duitse leger te vertragen.
2. In de provincie Neder-Germanië mislukte een opstand van de Batavieren tegen de Romeinse overheersing. Bij de resten van de brug over de Nabalua onderhandelde de aanvoerder van de Batavieren met de Romeinen over de overgave.
3. Bij de belegering van de Zuid-Nederlandse havenstad Antwerpen liet de Spaanse landvoogd Parma een pontonbrug over de Schelde aanleggen.
4. De Perzische koning Xerxes liet een houten brug bouwen over de zeestraat tussen Azië en Europa. Deze gebeurtenis markeerde het begin van de tweede oorlog tussen Perzië en de Griekse stadstaten.
5. Op de Glienicker Brücke, op de grens tussen West-Berlijn en de Duitse Democratische Republiek, werd een Russische spion uitgeruild tegen een Amerikaanse piloot.
6. Tijdens Operatie Market Garden lukte het de geallieerde troepen om de Rijnbrug bij Arnhem op de Duitse bezetters van Nederland te veroveren, maar zij konden de brug niet lang genoeg vasthouden.

Zet deze zes gebeurtenissen in de juiste chronologische volgorde, van vroeger naar later. Noteer alleen de nummers.

Moeilijke vraag? Markeer of noteer alle begrippen waarvan jij denkt dat ze je vertellen over welk tijdvak het gaat en kijk bij de antwoorden of je de juiste verwijzingen gekozen hebt.

Vraag 2 - De volgende historische beschrijvingen gaan over verschillende heersers en staan in willekeurige volgorde:

1. Als uitkomst van de Conferentie van Berlijn kon koning Leopold II van België Congo als kolonie exploiteren. Duizenden Congolezen stierven door de gruwelijke werkomstandigheden op de rubberplantages.
2. Attila de Hun viel met zijn ruiterslegers het Romeinse Rijk binnen. Zijn vernietigende aanvallen droegen bij aan de val van het Romeinse Rijk.
3. Cesare Borgia schrok niet terug voor moord, roof en verraad om zijn macht te vergroten. Hij droeg een masker om zijn gezicht te verbergen dat was aangetast door syfilis, een nieuwe ziekte uit het pas-ontdekte Amerika.
4. Herodes de Grote liet volgens de Bijbel duizenden baby's vermoorden in de hoop de pasgeboren Jezus te doden.
5. Onder het bewind van Robespierre werden tijdens de door verlichte denkers geïnspireerde Franse Revolutie duizenden mensen met de guillotine geëxecuteerd.
6. Stalin liet miljoenen boeren verhongeren nadat zij zich hadden verzet tegen zijn bevel tot collectivisatie van de landbouw.

Zet deze beschrijvingen in de juiste chronologische volgorde, van vroeger naar later. Noteer alleen de nummers.

Chronologievragen

Antwoorden deel 1

Vraag 1 - Bij de volgende gebeurtenissen uit de geschiedenis hebben bruggen een rol gespeeld:

- Het Belgische leger blies de bruggen over de Maas op om de inval van het **keizerlijke Duitse leger** te vertragen.
- In de provincie Neder-Germanië mislukte een **opstand van de Batavieren** tegen de **Romeinse overheersing**. Bij de resten van de brug over de Nabalía onderhandelde de aanvoerder van de **Batavieren** met de **Romeinen** over de overgave.
- Bij de belegering van de Zuid-Nederlandse havenstad Antwerpen liet de **Spaanse landvoogd Parma** een pontonbrug over de Schelde aanleggen.
- De Perzische koning Xerxes liet een houten brug bouwen over de zeestraat tussen Azië en Europa. Deze gebeurtenis markeerde het begin van de tweede oorlog tussen Perzië en de **Griekse stadstaten**.
- Op de Glienicker Brücke, op de grens tussen **West-Berlijn** en de **Duitse Democratische Republiek**, werd een **Russische spion** uitgeruild tegen een **Amerikaanse piloot**.
- Tijdens **Operatie Market Garden** lukte het de geallieerde troepen om de Rijnbrug bij Arnhem op de **Duitse bezetters van Nederland** te veroveren, maar zij konden de brug niet lang genoeg vasthouden.

Zet deze zes gebeurtenissen in de juiste chronologische volgorde, van vroeger naar later. Noteer alleen de nummers.

Antwoord: 4-2-3-1-6-5

De dikgedrukte woorden zijn begrippen die je moet kennen óf verwijzingen naar een kenmerkend aspect. Heb je nu nog niet goed genoeg geleerd om de volgorde te bepalen? Probeer dan op de volgende bladzijde in ieder geval het verwijzende begrip te markeren of noteren.

Vraag 2 - De volgende historische beschrijvingen gaan over verschillende heersers en staan in willekeurige volgorde:

- Als uitkomst van de **Conferentie van Berlijn** kon koning Leopold II van België Congo als **kolonie exploiteren**. Duizenden Congolezen stierven door de gruwelijke werkomstandigheden op de rubberplantages.
- Attila de Hun viel met zijn ruiterslegers **het Romeinse Rijk** binnen. Zijn vernietigende aanvallen droegen bij aan **de val van het Romeinse Rijk**.
- Cesare Borgia schrok niet terug voor moord, roof en verraad om zijn macht te vergroten. Hij droeg een masker om zijn gezicht te verbergen dat was aangetast door syfilis, een nieuwe ziekte uit **het pas-ontdekte Amerika**.
- Herodes de Grote liet volgens de Bijbel duizenden baby's vermoorden in de hoop **de pasgeboren Jezus** te doden.
- Onder het bewind van Robespierre werden tijdens de door verlichte denkers geïnspireerde **Franse Revolutie** duizenden mensen met de guillotine geëxecuteerd.
- Stalin liet miljoenen boeren verhongeren nadat zij zich hadden verzet tegen zijn bevel tot **collectivisatie van de landbouw**.

Zet deze beschrijvingen in de juiste chronologische volgorde, van vroeger naar later. Noteer alleen de nummers.

Antwoord: 4-2-3-5-1-6

Toelichting:

- De opstand van de Batavieren is een vorm van confrontatie tussen Germanen en Romeinen. (**tijdvak 2**).
- Een Spaanse landvoogd kom je alleen tegen bij het KA over de Opstand in de Nederlanden (**tijdvak 5**).
- Berlijn kan voorkomen bij veel KA in veel tijdvakken. West-Berlijn kan alleen genoemd worden in **tijdvak 10** bij de Koude Oorlog.
- De conferentie van Berlijn is een belangrijke gebeurtenis bij het Modern Imperialisme van (**tijdvak 8**).
- Collectivisatie is begrip dat past bij het toepassen van de totalitaire ideologie uit de twintigste eeuw (**tijdvak 9**).

Wat wordt je volgende stap?

Wat was je leerdoel ook alweer?
Hoe gingen deze oefeningen?
Moet je nog meer van dit soort oefeningen doen?

Ja? Ga verder op de volgende bladzijde.
Nee? Bedenk wat je nog meer moet oefenen om je doel te behalen. Alles behaald? Test jezelf met een D-toets achterin het boek óf bedenk een nieuw doel op bladzijde 4.

Chronologievragen

Vragen deel 2

Maak eerst allebei de vragen op deze pagina en kijk jezelf daarna na op de volgende bladzijde.

Vraag 3 - Als ouders de naam van hun kind kiezen, laten ze zich vaak beïnvloeden door de tijd waarin zij leven. De volgende ontwikkelingen in het geven van een naam staan in willekeurige volgorde:

1. Mede door de komst van gastarbeiders en de groei van de multiculturele samenleving, werd Mohammed in Nederland een meer voorkomende jongensnaam.
2. Na de democratische revolutie in Frankrijk gaven veel mensen niet-christelijke namen als Fleur en Hector aan hun kinderen.
3. Tijdens de Duitse bezetting van Nederland werd verboden dat ouders hun kind meerdere 'ongewenste' namen achter elkaar gaven, zoals Wilhelmina Juliana Beatrix Irene.
4. Een verhaal van Multatuli, dat hij schreef om het moderne imperialisme van die tijd aan te klagen, introduceerde de meisjesnaam Adinda in Nederland.
5. Na de communistische revolutie in Rusland kozen sommige ouders ervoor deze gebeurtenis te herdenken met een speciale naam voor hun kind, zoals Ninel (Lenin achterstevoren) en Barrikada (barricade).
6. In de economische bloeitijd van de Republiek vestigden veel Scandinaviërs zich in Amsterdam. Zij brachten hun tradities in naamgeving mee, waardoor een voornaam als Mats werd geïntroduceerd.

Zet deze zes ontwikkelingen in de juiste chronologische volgorde, van vroeger naar later. Noteer alleen de nummers.

Vraag 4 - De onderstaande speelfilms zijn gebaseerd op gebeurtenissen uit het verleden en staan in willekeurige volgorde:

1. In Daens probeert de Belgische priester Daens de leefomstandigheden van fabrieksarbeiders in de opkomende industrie in Aalst te verbeteren.
2. In De scheepjongens van Bontekoe worden de belevenissen van drie scheepjongens op het VOC-schip de Nieuw Hoorn in beeld gebracht.
3. In De verovering van het Paradijs zet ontdekkingsreiziger Columbus als eerste Europeaan voet aan land op een eiland voor de kust van Midden-Amerika.
4. In De rebelse stad protesteren rebelse jongeren van Provo tegen de massaconsumptie van de Nederlandse welvaartsmaatschappij.
5. In Gandhi verzet de Indiase leider Mahatma Gandhi zich tegen de Britse koloniale overheersing en wordt getoond hoe hij vermoord wordt in het pas onafhankelijke India.
6. In Marie Antoinette worden de Franse koning Lodewijk XVI en koningin Marie-Antoinette door een woedende menigte Franse democratische-revolutionairen naar Parijs gevoerd.

Zet deze historische gebeurtenissen in de juiste chronologische volgorde, van vroeger naar later. Noteer alleen de nummers.

Chronologievragen

Antwoorden deel 2

Vraag 3 - Als ouders de naam van hun kind kiezen, laten ze zich vaak beïnvloeden door de tijd waarin zij leven. De volgende ontwikkelingen in het geven van een naam staan in willekeurige volgorde:

- Mede door de komst van **gastarbeiders** en de **groei van de multiculturele samenleving**, werd Mohammed in Nederland een meer voorkomende jongensnaam.
- Na de **democratische revolutie** in Frankrijk gaven veel mensen niet-christelijke namen als Fleur en Hector aan hun kinderen.
- Tijdens **de Duitse bezetting van Nederland** werd verboden dat ouders hun kind meerdere 'ongewenste' namen achter elkaar gaven, zoals Wilhelmina Juliana Beatrix Irene.
- Een verhaal van Multatuli, dat hij schreef om **het moderne imperialisme** van die tijd aan te klagen, introduceerde de meisjesnaam Adinda in Nederland.
- Na de **communismische revolutie in Rusland** kozen sommige ouders ervoor deze gebeurtenis te herdenken met een speciale naam voor hun kind, zoals Ninel (Lenin achterstevoren) en Barrikada (barricade).
- In de **economische bloeitijd van de Republiek** vestigden veel Scandinaviërs zich in Amsterdam. Zij brachten hun tradities in naamgeving mee, waardoor een voornaam als Mats werd geïntroduceerd.

Zet deze zes ontwikkelingen in de juiste chronologische volgorde, van vroeger naar later. Noteer alleen de nummers.

Antwoord: 6-2-4-5-3-1

Vraag 4 - De onderstaande speelfilms zijn gebaseerd op gebeurtenissen uit het verleden en staan in willekeurige volgorde:

- In Daens probeert de Belgische priester Daens de **leefomstandigheden van fabrieksarbeiders** in de opkomende industrie in Aalst te verbeteren.
- In De scheepjongens van Bontekoe worden de belevenissen van drie scheepjongens op het **VOC-schip** de Nieuw Hoorn in beeld gebracht.
- In De verovering van het Paradijs zet **ontdekkingsreiziger Columbus** als eerste Europeaan voet aan land op een eiland voor de kust van Midden-Amerika.
- In De rebelse stad protesteren **rebelse jongeren van Provo** tegen de **massaconsumptie** van de Nederlandse **welvaartsmaatschappij**.
- In Gandhi verzet de Indiase leider Mahatma Gandhi zich tegen de Britse koloniale overheersing en wordt getoond hoe hij vermoord wordt in **het pas onafhankelijke** India.
- In Marie Antoinette worden de Franse koning Lodewijk XVI en koningin Marie-Antoinette door een woedende menigte **Franse democratische-revolutionairen** naar Parijs gevoerd.

Zet deze historische gebeurtenissen in de juiste chronologische volgorde, van vroeger naar later. Noteer alleen de nummers.

Antwoord: 3-2-6-1-5-4

Wat wordt je volgende stap?

Wat was je leerdoel ook alweer?

Hoe gingen deze oefeningen?

Moet je nog meer van dit soort oefeningen doen?

Ja? Ga verder op de volgende bladzijde.

Nee? Bedenk wat je nog meer moet oefenen om je doel te behalen. Alles behaald? Test jezelf met een D-toets achterin het boek óf bedenk een nieuw doel op bladzijde 4.

Chronologievragen

Vragen deel 3

Maak eerst allebei de vragen op deze pagina en kijk jezelf daarna na op de volgende bladzijde.

Vraag 5 - De volgende liederen staan in willekeurige volgorde en zijn gecomponeerd in verschillende tijden:

1. Met het lied Happy days are here again voerde de Amerikaanse president Roosevelt campagne voor zijn plannen die de gevolgen van de Beurskrach moesten oplossen.
2. In het lied de Internationale riepen socialistische fabrieksarbeiders op zich te verzetten tegen de slechte leef- en werkomstandigheden tijdens de industriële revolutie.
3. Het Oost-Indischvaarderslied werd gezongen aan boord van de eerste VOC-schepen die op weg waren naar Azië.
4. Onder het zingen van de Marseillaise trokken de Franse soldaten ten strijde tegen het Oostenrijkse leger, dat de Franse democratische revolutie wilde neerslaan.
5. In het lied Russians bekritiseerde de Britse zanger Sting de scheiding van de wereld door het IJzeren Gordijn.
6. Door het zingen van het Wilhelmus keerden de Nederlandse opstandelingen zich tegen de Spaanse soldaten van Alva.

Zet deze zes liederen in de juiste chronologische volgorde, van vroeger naar later. Noteer alleen de nummers.

Vraag 6 - De volgende beschrijvingen gaan over personen uit de Canon van Nederland en staan in willekeurige volgorde:

1. Aletta Jacobs was de eerste Nederlandse vrouw die officieel toegelaten werd tot de universiteit, en staat daarmee symbool voor de opkomst van emancipatiebewegingen en het feminisme.
2. Christiaan Huygens leverde als wiskundige, astronoom en natuurkundige een grote bijdrage aan de wetenschappelijke revolutie.
3. Marga Klompé was de eerste vrouwelijke minister van Nederland en kan als symbool gezien worden van de sociaal-culturele veranderingsprocessen en de opkomst van een pluriforme samenleving in Nederland.
4. Anton de Kom was een Surinaamse schrijver die zich verzette tegen het Nederlandse imperialisme.
5. Jeroen Bosch was een schilder die de bloei van zijn woonplaats, Den Bosch, in beeld bracht tijdens de opkomst van handel in laken en linnen.
6. Betje Wolff en Aagje Deken publiceerden het boek 'Sara Burgerhart' en uitten daarmee hun verlichte denkwijze.

Zet deze zes omschrijvingen in de juiste chronologische volgorde, van vroeger naar later.
Noteer alleen de nummers.

Chronologievragen

Antwoorden deel 3

Vraag 5 - De volgende liederen staan in willekeurige volgorde en zijn gecomponeerd in verschillende tijden:

- Met het lied Happy days are here again voerde de Amerikaanse president Roosevelt campagne voor zijn plannen die de gevolgen van **de Beurskrach** moesten oplossen.
- In het lied de Internationale riepen socialistische fabrieksarbeiders op zich te verzetten tegen de **slechte leef- en werkomstandigheden** tijdens de industriële revolutie.
- Het Oost-Indischvaarderslied werd gezongen aan boord van de eerste **VOC**-schepen die op weg waren naar Azië.
- Onder het zingen van de Marseillaise trokken de Franse soldaten ten strijde tegen het Oostenrijkse leger, dat de **Franse democratische revolutie** wilde neerslaan.
- In het lied Russians bekritiseerde de Britse zanger Sting de scheiding van de wereld door het **Ijzeren Gordijn**.
- Door het zingen van het Wilhelmus keerden de **Nederlandse opstandelingen** zich tegen de **Spaanse soldaten van Alva**.

Zet deze zes liederen in de juiste chronologische volgorde, van vroeger naar later. Noteer alleen de nummers.

Antwoord: 6-3-4-2-1-5

Soms zijn er twee omschrijvingen uit hetzelfde tijdvak. Nummer 4 en 5 komen allebei uit tijdvak 10. Nummer 5 is deels ook tijdvak 9, omdat het verzet tegen imperialisme toen al opkwam. Je weet dan dus dat nummer 5 eerst kwam.

Vraag 6 - De volgende beschrijvingen gaan over personen uit de Canon van Nederland en staan in willekeurige volgorde:

1. Aletta Jacobs was de eerste Nederlandse vrouw die officieel toegelaten werd tot de universiteit, en staat daarmee symbool voor de **opkomst van emancipatiebewegingen en het feminisme**.
2. Christiaan Huygens leverde als wiskundige, astronoom en natuurkundige een grote bijdrage aan de **wetenschappelijke revolutie**.
3. Marga Klompé was de eerste vrouwelijke minister van Nederland en kan als symbool gezien worden van de **sociaal-culturele veranderingsprocessen** en de opkomst van een **pluriforme samenleving** in Nederland.
4. Anton de Kom was een Surinaamse schrijver die zich **verzette tegen** het Nederlandse **imperialisme**.
5. Jeroen Bosch was een schilder die de bloei van zijn woonplaats, Den Bosch, in beeld bracht tijdens de **opkomst van handel in laken en linnen**.
6. Betje Wolff en Aagje Deken publiceerden het boek 'Sara Burgerhart' en uitten daarmee hun **verlichte denkwijze**.

Zet deze zes omschrijvingen in de juiste chronologische volgorde, van vroeger naar later.

Noteer alleen de nummers.

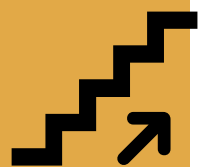
Antwoord: 5-2-6-1-4-3

Wat wordt je volgende stap?

Bedenk voor jezelf:
Wat was je leerdoel ook alweer?
Hoe gingen deze oefeningen?
Moet je nog meer van dit soort oefeningen doen?

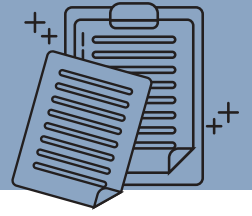
Ja? Je kunt meer chronologievragen oefenen op examenblad.nl, of vraag je docent om meer oefenvragen.

Nee? Bedenk wat je nog meer moet oefenen om je doel te behalen. Alles behaald? Test jezelf met een D-toets achterin het boek óf bedenk een nieuw doel op bladzijde 4.

Dit waren de laatste chronologievragen.

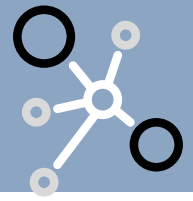
Notities

A series of horizontal dotted lines for writing notes, spanning the width of the page.

Verbandvragen

Hoofdstuk 2

Een verbandvraag kan vele vormen aannemen. Soms is de tekst zo geschreven dat je niet snel zult herkennen dat er om een verband gevraagd wordt. Soms gaat het om twee of meer omschrijvingen die bijdragen aan dezelfde ontwikkeling, of is er juist sprake van een tegenstelling.

Verbandvragen zijn bijna altijd vragen over **causaliteit**. Een ander woord hiervoor is **oorzaak-gevolg**vragen. Jij moet dan uitleggen waarom het ene gegeven bijgedragen heeft aan het andere gegeven. De gegevens kunnen verschillen, iets kan een gebeurtenis zijn, maar ook een langzame ontwikkeling.

Een verbandvraag is vaak te herkennen aan een begin met '**Leg uit...**'!

Stappenplan

bij een verbandvraag:

1. Lees de vraag en eventueel de bron goed door.
2. Geef een korte omschrijving van het eerste gegeven (niet meer dan één of twee zinnen).
3. Geef een korte omschrijving van het tweede gegeven.
4. Geef eventueel een korte omschrijving van het derde gegeven (en zo voort).
5. Leg uit wat de relatie tussen de gegevens is (meestal: hoe de ene factor de andere beïnvloedt). Gebruik in deze zin het woord '**dus**'.

Oefen in deel 1 met het formuleren van het verband. De omschrijving van de factoren zijn voor je ingevuld. Oefen in deel 2 met het formuleren van het hele antwoord. Liever een grotere uitdaging? Begin dan bij deel 2.

Let op!

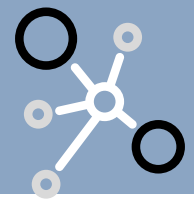
Een verband is niet altijd positief. Er kan bijvoorbeeld ook gevraagd worden wat het verband tussen een persoon en een mening is, en dan kan het antwoord zijn dat de persoon hiertegen is of een andere mening over hetzelfde onderwerp heeft.

Door het eind van je antwoord af te sluiten met het specifiek benoemen van het verband, heb je gelijk een concluderende zin.

Verbandvragen

Vragen deel 1

Oefen op deze pagina met het formuleren van het verband. De omschrijving van de factoren zijn voor je ingevuld. Oefen in deel twee met het formuleren van het hele antwoord. Liever een grotere uitdaging? Begin dan bij deel 2.

Vraag 1 - Bron:

In 1522 schrijft paus Adrianus VI een brief aan de humanist Erasmus, die bekend is door zijn tekstuittgaven van Griekse en Romeinse schrijvers uit de vroege geschiedenis van het christendom: Vanwege de genegenheid die wij u toedragen en vanwege uw verlangen naar faam en ware eer sporen wij u aan dat u uw pen tegen die nieuwe ketterijen zou oefenen. (...) U hebt een grote geesteskracht, een ruime geleerdheid, een vlotheid van schrijven zoals bij ons weten maar zeer weinig anderen, zo al iemand anders die heeft. Daarnaast geniet u ook bij die volkeren waar dit kwaad ontstaan is, een grote autoriteit en gunst. En deze gaven moet u gebruiken tot eer van Christus en de verdediging van de Kerk en het heilig geloof: Hij heeft ze u uiteindelijk ook in Zijn welwillende vrijgevigheid geschonken! (...) U zult uw inspanningen die u zo lang gewijd hebt aan de bevordering van de goede letteren en de verfraaiing en verrijking van de Heilige Schrift, door dit heilige werk nog veredelen.

Een interpretatie:

Adrianus VI heeft de hulp van Erasmus nodig.

Leg deze interpretatie uit door aan te geven:

- Voor welk conflict Adrianus VI de hulp van Erasmus inroept en
- Dat het verzoek verband houdt met de uitkomst van de Rijksdag in Worms.

Vul aan: Adrianus VI roept de hulp van Erasmus in voor de bestrijding van de protestantse reformatie. Tijdens de Rijksdag in Worms weigert Luther zijn kritiek op de kerk terug te nemen, waardoor de aanhang van Luther groeit. Het verband tussen het verzoek en de Rijksdag is dus dat

Vraag 2: In 1919 werd Elzas-Lotharingen (zie vraag 13) door een afspraak in de Vrede van Versailles weer officieel Frans grondgebied. Leg uit welke andere afspraak uit de Vrede van Versailles Duitsland hierdoor moeilijker kon nakomen.

Vul aan: Elzas-Lotharingen was in de vorige oorlog veroverd door de Duitsers op de Fransen omdat het veel grondstoffen zoals kolen en ijzererts bevat, wat Duitsland nodig had voor de (oorlogs)industrie. In het verdrag van de Vrede van Versailles stond onder meer dat de Duitsers herstelbetalingen moesten doen aan Frankrijk, België en andere landen. Het verband is dus dat...

Vraag 3: In 1908 houdt de Britse feministe Emmeline Pankhurst (1858-1928) een toespraak over wetten in haar land. Zij zegt: "Toen ik in Herefordshire was, werd een ongehuwde moeder voorgeleid aan magistraten onder de beschuldiging van verwaarlozing van haar buitenechtelijke kind. Ze werkte als dienstmeid en had het kind aan de verzorging van een ander moeten overlaten. De magistraten – er zaten kolonels en landeigenaren bij – vroegen niet welk loon de moeder kreeg; ze vroegen niet wie de vader was en of hij bijdroeg aan het onderhoud van het kind. Ze stuurden de vrouw voor drie maanden naar de gevangenis omdat ze haar kind had verwaarloosd. Ik vraag u, vrouwen die vanavond aanwezig zijn, als de vrouwen een aandeel hadden gehad in het opstellen van de wetten, gelooft u dan niet dat ze een manier zouden hebben gevonden om alle vaders van zulke kinderen net zo verantwoordelijk te stellen als de moeders voor het welzijn van de kinderen?"

Emmeline Pankhurst legt in deze toespraak een verband tussen democratisering en vrouwenemancipatie. Leg uit welk verband dit is.

Vul aan: Bij democratisering krijgen vrouwen meer invloed op de volksvertegenwoordiging, emancipatie is dat er wetten worden aangenomen die vrouwen gelijke rechten en kansen geven. Het verband is dat...

Verbandvragen

Antwoorden deel 1

Vraag 1: Adrianus VI roept de hulp van Erasmus in voor de bestrijding van de protestantse reformatie. Tijdens de Rijksdag in Worms weigert Luther zijn kritiek op de kerk terug te nemen, waardoor de aanhang van Luther groeit. Het verband tussen het verzoek en de Rijksdag is dus **dat op door Rijksdag de aanhang van Luther groeide, wat een oorzaak/rede was voor Paus Adrianus VI om de katholieke kerk te verdedigen.**

Vraag 1 is een voorbeeld van een oorzakelijk verband. Bij de meeste verbandvragen wordt naar een oorzakelijk verband gevraagd. Eén van de factoren leidt dan tot het ander.

Vraag 2:

In het Verdrag van Versailles werd bepaald dat Duitsland herstelbetalingen moest doen, **wat bemoeilijkt werd door de teruggave van Elzas-Lotharingen** omdat hierdoor delfstoffen voor de industrie wegvielen (waardoor de economie van Duitsland verzwakte).

Vraag 2 is een voorbeeld van een verbandenvraag waarbij er niet letterlijk naar een verband wordt gevraagd, maar dat wel nodig is voor een goed antwoord. De geberutenis van Versailles en het stukje kennis over de Elzas moeten aan elkaar gepraat

Opmerking: Voor het alleen noemen van de afspraak **zonder verband** met de teruggave van Elzas-Lotharingen, **wordt geen scorepunt toegekend.**

Vraag 3 is weer een voorbeeld van een oorzakelijk verband.

Vraag 3:

Emmeline Pankhurst beweert dat **als** vrouwen plaats kunnen nemen in de volksvertegenwoordiging / medezeggenschap zouden hebben, **dan** zullen er wetten worden aangenomen die de positie van vrouwen zouden verbeteren / die vrouwen en mannen gelijk zouden behandelen (wat de verdere emancipatie van de vrouwen zou bevorderen).

Door het eind van je antwoord af te sluiten met het specifiek benoemen van het verband, heb je gelijk een concluderende zin.

Wat wordt je volgende stap?

Bedenk voor jezelf:

Wat was je leerdoel ook alweer?

Hoe gingen deze oefeningen?

Moet je nog meer van dit soort oefeningen doen?

Ja? Ga verder op de volgende bladzijde.

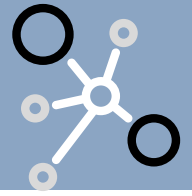
Nee? Bedenk wat je nog meer moet oefenen om je doel te behalen.

Alles behaald? Test jezelf met een D-toets achterin het boek óf bedenk een nieuw doel op bladzijde 4.

Verbandvragen

Vragen deel 2

**Geef vanaf nu zelf ook de verklaringen van de factoren waartussen een verband is.
Controleer of je de juiste stof al geleerd hebt om dat te kunnen doen.**

Vraag 4:

Voor deze vraag moet je Historische Context Britse Rijk geleerd hebben

Na het groeiende verzet van de Amerikaanse koloniën tegen de Britse overheersing werden in 1774 in Groot-Brittannië de Intolerable Acts aangenomen. Hiermee werden de Amerikaanse kolonisten gestraft voor hun 'ongehoorzame gedrag'. Zo werd besloten dat de kolonisten een schadevergoeding moesten betalen aan de Britten en dat politieke functies in de koloniale regering voortaan gekozen werden door de koning.

Leg uit hoe de Intolerable Acts verband hielden met de Amerikaanse onafhankelijkheidsstrijd van ná 1774.

Voor deze vraag moet je Tijdvak 2 geleerd hebben

Vraag 5:

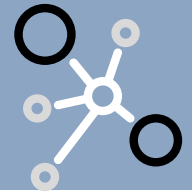
Deze vraag komt uit een oud examen: 2017 tweede tijdvak vraag 3

Vanaf waarschijnlijk de achtste eeuw voor Christus werden in het Griekse Olympia elke vier jaar wedstrijden gehouden ter ere van de god Zeus. Eind vierde eeuw werden deze Olympische Spelen door de christelijke Romeinse keizer Theodosius verboden.

Leg uit wat het verband is tussen dit verbod en de ontwikkeling van het christendom als monotheïstische godsdienst.

Verbandvragen

Antwoorden deel 2

Vraag 4:

De Britten hoopten met de Intolerable Acts dat ze de Amerikaanse kolonisten weer in het gareel zouden krijgen/ hun weerstand tegen de Britse overheersing zouden stoppen.

Maar het verzet van de Amerikaanse onafhankelijkheidsstrijders werd juist aangesterkt door de Acts.

De Intolerable Acts hadden dus juist het uitroepen van de Amerikaanse onafhankelijkheid door de kolonisten als gevolg. **OF** De Intolerable Acts waren dus juist een oorzaak van/bijdrage aan de Amerikaanse onafhankelijkheid.

Vraag 4 is een verwarrend voorbeeld van een oorzaak-gevolg verband. De verwachting van de Britten was anders, maar door de uitwerking hadden de Acts een ander gevolg dan voorzien werd.

Vraag 5 is een klassiek voorbeeld van een oorzakelijke verbandvraag uit het examen.

Vraag 5:

Door 'de ontwikkeling van het christendom als monotheïstische godsdienst' werd het christendom steeds groter, en uiteindelijk werd het de staatsgodsdienst in het Romeinse Rijk.

Feesten zoals de Olympische Spelen, waren ter ere van goden die geen onderdeel waren van het christendom.

De ontwikkeling van het christendom was dus de oorzaak van het verbod.

Wat wordt je volgende stap?

Bedenk voor jezelf:

Wat was je leerdoel ook alweer?

Hoe gingen deze oefeningen?

Moet je nog meer van dit soort oefeningen doen?

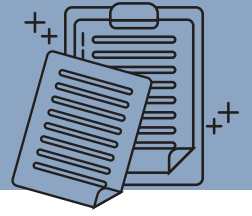
Ja? Oefen meer van dit soort oefeningen in de oude examens of vraag je docent om extra oefenvragen.

Nee? Bedenk wat je nog meer moet oefenen om je doel te behalen. Alles behaald? Test jezelf met een D-toets achterin het boek óf bedenk een nieuw doel op bladzijde 4.

Dit waren de laatste verbandvragen.

Notities

A series of horizontal dotted lines spanning the width of the page, providing a template for writing notes.

Continuïteit en verandering

Hoofdstuk 3

Het is bij geschiedenis belangrijk om op zoek te gaan naar ontwikkelingen waarbij factoren veranderen of juist hetzelfde (continu) blijven. Je moet daarvoor veel met elkaar combineren. Om te bepalen wat er verandert en wat er hetzelfde blijft, heb je kennis van de context nodig. Je moet goed weten hoe de situatie vóór het onderwerp was. Als je bepaalt welke kennis belangrijk is om te bedenken wat er verandert en wat niet, ben je aan het **contextualiseren**.

Je hebt voor dit soort vragen dus vaak kennis nodig. Je kunt vaak een verandering of continuïteit uit een bron halen, maar je moet dan zelf onderbouwen waarom dat verandert of hetzelfde blijft ten opzichte van de situatie vóór de bron. In deel 1 wordt je een beetje geholpen, doordat er belangrijke context gegeven wordt die nodig is voor het antwoord. Je oefent in deel 1 dus vooral met het formuleren van het juiste antwoord. In deel 2 kun je oefenen met het zelf bepalen van de context en het opmaken van het hele antwoord.

Veel vragen waarbij om een continue of veranderende factor wordt gevraagd zijn bronvragen. Je moet dan aangeven welke verandering en continuïteit je in de bron ziet. Toch is dat niet altijd zo, een voorbeeld daarvan vind je in vraag 1.

Het bepalen van een continuïteit of een verandering is eigenlijk ook een soort verbandvraag. Je moet dan ook bijna dezelfde stappen uitvoeren. Bij deze vragen kun je vaak je antwoorden bepalen aan de hand van kenmerkende aspecten, zowel van het tijdvak waar de vraag over gaat als over het tijdperk ervoor. Dan bepaal je aan de hand van de tijd voorafgaand aan de omschrijving in de vraag of dat anders of hetzelfde als in het tijdvak daarvoor is, en waarom precies.

Tip: In veel kenmerkende aspecten wordt al duidelijk of er iets verandert of hetzelfde blijft. Je hebt dan aan één kenmerkend aspect dus al voldoende om je antwoord te bedenken. Bijvoorbeeld: er staat in het kenmerkend aspect 'de opkomst', iets is dus nieuw en verandert wat er al was. Of er staat 'voortschrijdend', iets is dus hetzelfde en blijft bestaan.

Stappenplan:

1. Lees de vraag goed. Bepaal of je een continuïteit, een verandering of allebei moet bepalen.
2. Lees de bron goed.
3. Probeer de vraag te koppelen aan een kenmerkend aspect.
4. Geef een omschrijving van situatie A.
5. Geef een omschrijving van situatie B.
6. Sluit je antwoord af met een concluderende zin, gebruik een concluderend koppelwoord.

Continuïteit en verandering

Vragen deel 1

Vraag 1:

De nationaalsocialisten in Duitsland noemden hun bewind het 'Derde Rijk'.

Een bewering: Zij wilden daarmee enerzijds continuïteit met het 'Tweede Rijk' van Wilhelm II benadrukken en anderzijds zich afzetten tegen de Republiek van Weimar.

Leg de bewering uit.

Voor deze vraag moet je Historische Context Duitsland geleerd hebben

Vraag 2:

Op 30 januari 1933, de dag waarop Hitler tot rijkskanselier wordt benoemd, houdt de nationaalsocialist

Hermann Göring een radiotoespraak: De dertigste januari 1933 zal de Duitse geschiedenis ingaan als de dag waarop de natie na veertien lange jaren van ellende, gebrek, vernedering en schande zichzelf heeft hervonden. Eindelijk is deze langverwachte dag gekomen, vandaag vieren we deze dag. Daarmee sluiten wij de donkerste episode in de Duitse geschiedenis af en beginnen een nieuw hoofdstuk. De titel van dit hoofdstuk zal zijn: de vrijheid en de eer zijn het fundament van de nieuwe staat. Vol dank kijken wij naar de nieuwe leider van onze grote beweging. Naar hem gaan de Duitse harten uit. Wij danken ook de grijze veldmaarschalk Von Hindenburg 1), die vandaag met de jongere generatie een hecht verbond heeft gesloten. Naast de eerbiedwaardige veldmaarschalk, de leider van Duitsland in de grote oorlog, staat nu Adolf Hitler, de jonge leider van Duitsland, die uit het niets een sterke, toegewijde, machtige beweging heeft gecreëerd. (...) Wij zien het als een symbool dat de veldmaarschalk van de wereldoorlog zijn vertrouwen heeft geschonken aan de leiders van de jonge frontgeneratie.

noot 1 Von Hindenburg voerde vanaf 1916 het opperbevel over het keizerlijke Duitse leger en werd in 1925 gekozen tot rijkspresident (staatshoofd) van Duitsland.

Een bewering: In zijn toespraak verwijst Göring naar de continuïteit tussen Duitsland na de machtsovername van de nazi's en Duitsland tijdens het keizerrijk.

Toon deze continuïteit aan met een verwijzing naar de bron en noem een politieke groep waarvan de nazi's de steun willen krijgen door naar deze continuïteit te verwijzen.

Tip: denk aan de kenmerkende aspecten 'De crisis van het wereldkapitalisme', 'Het voeren van twee wereldoorlogen, met name het einde van de Eerste Wereldoorlog' en 'Het in de praktijk brengen van de totalitaire ideologieën, met name het nationaal-socialisme'.

Voor deze vraag moet je Historische Context Nederland geleerd hebben

In 1978 zegt G. Huizinga, de algemeen voorzitter van de commissie voor de staatsexamens, over vrouwen die via de zogenaamde 'moedermavo's' alsnog een middelbare schooldiploma willen halen:

De leukste reden om te gaan leren is de reden van de snel groeiende groep huisvrouwen: zij doen het als hobby. De tijd die zij door het afnemende kindertal en de vele moderne huishoudelijke apparaten over hebben, kunnen ze niet beter besteden. Door te studeren, verzekeren ze zich later van een gevulder leven als de kinderen de deur uit zijn. Ze kunnen door dat diploma misschien aan de slag. (...) het zijn vaak de beste leerlingen. Die huismoeders komen soms met prachtige resultaten uit de bus.

Een conclusie: Uit deze bron blijkt dat de emancipatie van vrouwen een proces is.

Ondersteun deze conclusie door, telkens met een andere verwijzing naar de bron, uit te leggen welke continuïteit en welke verandering in de positie van de vrouw vanaf de jaren 1950 plaatsvinden.

Tip: denk aan een kenmerkend aspect uit tijdvak 10, 'De toenemende westerse welvaart die vanaf de jaren '60 van de 20e eeuw aanleiding gaf tot ingrijpende sociaal-culturele veranderingsprocessen'

Continuïteit en verandering

Antwoorden deel 1

Vraag 1 antwoord:

De nationaalsocialisten wilden laten zien dat zij voortborduurden op het Duitse Keizerrijk, dat autocratisch / niet democratisch / nationalistisch was, en dat zij door het gebruik van de term Rijk zich afzetten tegen de democratische Republiek van Weimar.

Vraag 2 antwoord:

- Göring verwijst naar de continuïteit van nazi-Duitsland met (een van de volgende) 1
 - het Duitse keizerrijk toen er nog geen economische crisis / Verdrag van Versailles was
 - het Duitse keizerrijk / het Duitse nationalisme tijdens de Eerste Wereldoorlog / vóór de Duitse nederlaag
- Wat blijkt uit de bron omdat (een van de volgende) 1
 - Göring verwijst naar een toekomst zonder gebrek / zonder vernederingen voor Duitsland
 - Göring verwijst naar Hindenburg
- De nazi's willen, door naar deze continuïteit te verwijzen, de steun krijgen van de conservatieven / nationalisten 1

Opmerking: Alleen als de continuïteit juist wordt weergegeven, wordt 1 scorepunt toegekend aan een passende verwijzing naar de bron.

Vraag 3 voorbeeld van juist antwoord:

- Huizinga gaat nog steeds uit van de **traditionele rol** van de vrouw als huisvrouw/moeder die thuisblijft om voor de kinderen te zorgen (wat een **continuïteit** is in de positie van de vrouw) 1
- wat blijkt uit de opmerking van Huizinga dat (een van de volgende): 1
 - voor vrouwen onderwijs/studeren een hobby is.
 - vrouwen door huishoudelijke apparaten meer tijd hebben gekregen.
 - vrouwen aan het werk kunnen nadat de kinderen de deur uit zijn.
- Er is **vanaf de jaren 1950** sprake van kansen voor vrouwen op ontwikkeling / werk buitenshuis / er is waardering voor de intellectuele inspanningen van vrouwen (wat een **verandering** is in de positie van de vrouw) 1
- wat blijkt uit de opmerking van Huizinga dat (een van de volgende): 1
 - vrouwen vervolgonderwijs volgen.
 - vrouwen met het diploma aan het werk kunnen.
 - vrouwen goede studieresultaten behalen.

Opmerkingen

- Alleen als een juist voorbeeld van (bij de eerste deelvraag) continuïteit en (bij de tweede deelvraag) verandering in de positie van de vrouw wordt genoemd, wordt telkens 1 scorepunt toegekend aan een passende verwijzing naar de bron.
- Als dezelfde verwijzing naar de bron twee keer wordt gebruikt, worden alleen bij het eerste gebruik scorepunten toegekend.

Als er bij een antwoord staat 'voorbeeld van een juist antwoord', betekent dat dus dat er meerdere antwoorden mogelijk zijn. Vaak kijken die toch niet veel af van het voorbeeldantwoord. Twijfel je over je antwoord? Vraag aan je docent of het goed is, en let op de gemarkeerde woorden.

Wat wordt je volgende stap?

Bedenk voor jezelf:

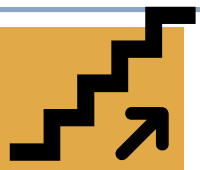
Wat was je leerdoel ook alweer?

Hoe gingen deze oefeningen?

Moet je nog meer van dit soort oefeningen doen?

Ja? Ga verder op de volgende bladzijde.

Nee? Bedenk wat je nog meer moet oefenen om je doel te behalen. Alles behaald? Test jezelf met een D-toets achterin het boek óf bedenk een nieuw doel op bladzijde 4.

Continuïteit en verandering

Vragen deel 2

Vraag 4:

In 1500 neemt Pero Vaz de Caminha deel aan de Portugese expeditie waarbij Brazilië wordt ontdekt. Hij schrijft in een brief aan koning Manuel I van Portugal over de eerste contacten met de oorspronkelijke bevolking:

Ze hebben steil haar, dat hoog opgeknipt is, en van de oren naar beneden is hun hoofd helemaal kaalgeschoren. Een van hen droeg van slaap tot slaap op het achterhoofd een soort gele pruik met vogelveren van een centimeter of vijf lang, heel dik en dicht op elkaar, die de nek en de oren bedekte. De pruik was veer voor veer op het haar geplakt, in een zachte massa zoals bijenwas, maar dat was het niet. Op deze manier kregen ze die pruik zeer rond, dik en gelijkmatig. (...) Het lijkt zo'n onwetend volk dat het zich, naar het mij toeschijnt, snel zou laten kerstenen, omdat het lijkt alsof ze geen enkel geloof hebben. (...) ik twijfel er dan ook niet aan dat ze christenen zullen worden en ons heilige geloof zullen aanhangen, als Zijne Majesteit dat toestaat, maar het staat vast dat dit volk goed en van een grote eenvoud is en onmiddellijk iedere godsdienst zou aanvaardden die men hun zou willen geven.

Een conclusie: je kunt zowel continuïteit als verandering met het wereldbeeld in de late middeleeuwen ontdekken in deze beschrijving van de oorspronkelijke bevolking van Brazilië door Vaz de Caminha.

Ondersteun deze conclusie door uit te leggen dat zijn beschrijving:

- aansluit bij het wereldbeeld in de late middeleeuwen en
- past bij het wereldbeeld in de zestiende eeuw.

Vraag 5:

Voor deze vraag moet je Historische Context Duitsland geleerd hebben

In 1946 werd een straat in de Britse sector van Berlijn genoemd naar de Duitse communistische leider Ernst Thälmann, die door de nazi's was vermoord. In 1947 werd de naam van de Thälmann Strasse weer veranderd in de vroegere naam, de Kaiserin Augusta Allee.

Leg uit dat de twee naamsveranderingen passen bij de veranderingen in internationale verhoudingen op dat moment.

Voor deze vraag moet je Historische Context Britse Rijk geleerd hebben

Vraag 6:

In 1768 zei het hoofd van de Oneida-stam, een stam die in het noordoosten van Noord-Amerika leefde: "Als onze jonge mannen willen gaan jagen op wilde beesten, dan staan overal hekken, waardoor ze erg vermoeid raken. Ook kunnen ze geen hertenvlees meer eten, of schors vinden om hutten te bouwen. De herten zijn vertrokken en de bomen zijn omgehakt".

Leg uit welke ontwikkeling de veranderingen die het stamhoofd noemde veroorzaakte.

Continuïteit en verandering

Antwoorden deel 2

Vraag 4: Voorbeeld van een juist antwoord is:

De beschrijving van de oorspronkelijke bevolking **waarin** Vaz de Caminha:

- de nadruk legt op het gegeven dat de Brazilianen makkelijk te bekeren zijn, **sluit aan bij** het wereldbeeld van de late middeleeuwen **waar** 'expansie van de christelijke wereld naar buiten toe' belangrijk was / de kerk veel invloed had 2
- het (exotische) uiterlijk van de (nieuw ontdekte) culturen in Amerika beschrijft / observeert, **past bij** het wereldbeeld van de vroegmoderne tijd **waar door** 'het begin van een nieuwe wetenschappelijke belangstelling' onderzoek werd gedaan / een nieuw mens- en wereldbeeld werd gevormd 2

Vraag 5:

De naamsverandering van 1946 is te verklaren vanuit de **verandering** dat de nazi's de macht in Duitsland verloren hadden, **waardoor** het vereren van een slachtoffer van de nazi's bij het **nieuwe** tijdsbeeld paste.

De naamsverandering van 1947 is te verklaren vanuit **de opkomst van** de Koude Oorlog, **waardoor** het eren van een communist niet meer paste bij het (anticommunistische) beleid van de Westelijke mogendheden in Duitsland.

Het is soms lastig om jezelf na te kijken. Let op koppelwoorden, en schrijf letterlijk op waar om gevraagd wordt. Schrijf dus 'verandering' en schrijf op wat er nieuw is. Kijk bij jouw eigen antwoorden eens goed naar de koppelwoorden, en vraag je af of je echt antwoord op de vraag gegeven hebt. Alle koppelwoorden en woorden die een verandering of continuïteit aangeven zijn in deze antwoorden gemarkeerd.

Vraag 6:

Uit het antwoord moet blijken dat in het noordoosten van Noord-Amerika vestigingskoloniën werden gesticht / de groeiende groep kolonisten land opeiste voor landbouw, **waardoor** de Oneida-stam steeds minder leefruimte kreeg / kolonisten de jachtgebieden van de Oneida-stam in gebruik namen.

Wat wordt je volgende stap?

Bedenk voor jezelf:

Wat was je leerdoel ook alweer?

Hoe gingen deze oefeningen?

Moet je nog meer van dit soort oefeningen doen?

Ja? Oefen meer van dit soort oefeningen in de oude examens of vraag je docent om extra oefenvragen.

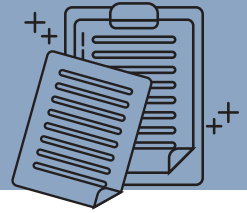
Nee? Bedenk wat je nog meer moet oefenen om je doel te behalen. Alles behaald?

Test jezelf met een D-toets achterin het boek óf bedenk een nieuw doel op bladzijde 4.

Dit waren de laatste vragen over continuïteit en verandering

Notities

A series of horizontal dotted lines for writing notes, spanning the width of the page.

Betrouwbaarheid en bruikbaarheid

Hoofdstuk 4

Wil je oefenen met betrouwbaarheid en bruikbaarheid? Begin dan hier met lezen.

Bronnen zijn nooit helemaal feitelijk en waar. Ze worden altijd door iemand geschreven en voor een bepaald doel geschreven. Bronnen kunnen dus in meerdere of mindere mate **betrouwbaar** zijn. De betrouwbaarheid van een bron wordt bepaald aan de hand van drie kenmerken:

- Het belangrijkste wat je je moet afvragen is wat het **doel** van de bron is. Is de bron bedoeld voor **publicatie**? Een **privédocument** is vaak betrouwbaarder, omdat iemand zich dan niet hoeft te houden aan censuur en de auteur geen mensen probeert te overtuigen van een mening.
- **Hoeveel tijd** er zit tussen het opschrijven en de omschreven gebeurtenis/periode? Als het direct na de gebeurtenis opgeschreven is, is de informatie betrouwbaarder dan wanneer iemand na 50 jaar pas opschrijft wat er gebeurd is.
- Doet de auteur **wetenschappelijk onderzoek** op basis van **primaire bronnen**? Dan is de bron eerder betrouwbaar.

Zelfs als een bron niet heel betrouwbaar is kan de bron nog wel **bruikbaar** zijn. Het gaat dan om de vraag of de bron *nuttig* is voor een bepaald onderzoek. De bruikbaarheid van een bron is in zekere mate afhankelijk van de betrouwbaarheid, maar het hangt vooral af van de onderzoeksvraag. Er wordt soms ook gesproken over de **representativiteit** van een bron voor een bepaald onderwerp. Dan gaat het om hoe precies het onderwerp van de bron aansluit op het onderzoek. Als je onderzoek doet naar een heel land, en de bron gaat alleen over één stad, dan is de bron niet heel representatief. Een bron die niet heel betrouwbaar of representatief is kan nog steeds iets nuttigs zeggen over een mening van een bepaald persoon of over een bepaalde historische gebeurtenis, en kan dus nog steeds wel bruikbaar zijn.

In vragen over betrouwbaarheid of bruikbaarheid moet jij beargumenteren in welke mate een bron betrouwbaar of bruikbaar is. Vaak moet je een gematigd antwoord geven, met een argument vóór en tegen de betrouwbaarheid/bruikbaarheid.

Bijna altijd wordt er bij de vraag een onderzoek gegeven. Jij moet aangeven of de bron betrouwbaar, bruikbaar en/of representatief is voor **dat onderzoek**. Bedenk je dus goed of de bron iets oplevert voor het onderzoek, zelfs als het misschien niet heel betrouwbare informatie is.

Probeer in je antwoord de begrippen **betrouwbaar**, **bruikbaar** en **representatief** te gebruiken.

Stappenplan:

1. Lees de vraag **en de omschrijving van het onderzoek** goed.
2. Lees de bron **en de omschrijving bij de bron** goed.
3. Bedenk je wat je precies moet noemen: betrouwbaarheid, bruikbaarheid, representativiteit?
4. Loop de bovenstaande punten af en formuleer je antwoord. Noem nooit meer argumenten dan er gevraagd worden.

Betrouwbaarheid en bruikbaarheid

Vragen deel 1

Bron - Viktoria Louise von Hohenzollern, de dochter van keizer Wilhelm II, schrijft in haar memoires over een gebeurtenis die zich afspeelt op 25 november 1914 in het Duitse hoofdkwartier in Charleville (Frankrijk)

Vader sprak tijdens het eten over het nieuws van de ondergang van het Engelse slagschip Audacious, dat op een Duitse mijn was gelopen. Een van de aanwezigen merkte op, dat het maar een haar gescheeld had, of ook het passagierschip Oceanic, een van de Engelse zeereuzen, was op een mijn gelopen. Vader antwoordde: "God zij dank, is dat niet gebeurd." Toen hij zag dat zijn woorden zijn gesprekspartner verbaasden, ging de keizer rechtop zitten en zei met klem: "Denkt er altijd aan, mijne heren, dat ons zwaard onbezoedeld moet blijven. Wij voeren geen oorlog tegen vrouwen en kinderen. Wij zullen de oorlog fatsoenlijk voeren; het geeft niet wat de anderen doen. Houdt daar rekening mee."

Stel: je doet een onderzoek naar het lot van vrouwen en kinderen in de Eerste Wereldoorlog. Na bestudering kom je tot de conclusie dat deze bron niet betrouwbaar genoeg is en dat je beter andere bronnen kunt zoeken.

Vraag 1:

Licht dit toe door:

- uit te leggen waardoor deze bron niet betrouwbaar genoeg is en
- (zonder bron) twee soorten primaire bronnen te noemen en per bron uit te leggen waarom die wel betrouwbaar genoeg zou zijn voor je onderzoek.

Bron - William Sleeman, generaal-majoor in het Britse leger in India, schrijft in zijn memoires, die worden gepubliceerd in 1844:

De vrouw van kolonel Faithful reisde samen met haar dochter en een andere jongedame, die beiden net waren aangekomen uit Engeland. Ze reisden van Calcutta naar Ludhiana, een afstand van meer dan 1200 mijlen met hun draagstoelen en dragers, zonder ook maar één dienaar. Ze reisden veertien dagen dag en nacht, zonder het minste gevaar op letsel of beledigingen. Er zijn dagelijks voorbeelden van dames die op dezelfde manier meteen na hun aankomst uit Engeland met een koets naar elk deel van het land reizen, en ik heb nooit gehoord dat zij gewond raakten of beledigd werden. Zegt dit niet genoeg over onze heerschappij in India? Zouden mannen hun vrouwen en dochters onbeschermd toevertrouwen aan mensen die zich verzetten tegen onze heerschappij in India? We hebben geen garnizoenen, of ommuurde vestigingen in ons rijk, behalve in de drie hoofdsteden Calcutta, Madras en Bombay. We weten en voelen dat mensen overal tegen ons opkijken en ons respecteren, ondanks al onze fouten, en we vinden het belangrijk dat zij voelen dat wij hen vertrouwen.

Vraag 2:

Stel: je schrijft een verslag van je onderzoek naar de Britse overheersing van India en je vindt deze bron.

Je hebt twee hoofdstukken:

1. De acceptatie van het Britse gezag door de bevolking van India
2. Het superioriteitsgevoel van de Britse bestuurders

Leg uit, telkens met een andere verwijzing naar de bron, dat je de bron:

- voor het eerste hoofdstuk minder betrouwbaar vindt en
- voor het tweede hoofdstuk meer betrouwbaar vindt.

Betrouwbaarheid en bruikbaarheid

Antwoorden deel 1

Antwoord vraag 1:

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- Deze bron is niet betrouwbaar genoeg, omdat in dit dagboekfragment de **dochter van de keizer** waarschijnlijk een (te) **positief beeld wil geven van haar vader** / zichzelf **waarschijnlijk niet aanwezig** is geweest in het Duitse hoofdkwartier / het **later opgeschreven** is / Wilhelm waarschijnlijk een **goede indruk** op zijn dochter wil maken 2
- Een juist antwoord bevat twee voorbeelden van **betrouwbare primaire** bronnen met gegevens over het lot van vrouwen en kinderen in de Eerste Wereldoorlog met een juiste uitleg, bijvoorbeeld (twee van de volgende): 2
 - **Ooggetuigenverslagen/dagboeken** van vrouwen en kinderen uit de oorlog, omdat die **directe informatie** opleveren.
 - **Rapporten** van het Rode Kruis over de situatie van burgers, omdat die zorgvuldig **samengestelde/gecontroleerde gegevens** zullen bevatten.
 - **Dagbladen** over de situatie aan het thuisfront/met **overlijdensadvertenties** van burgers, omdat daaruit afgeleid kan worden hoe de oorlog werd ervaren/het dagelijks leven doorgaat. 2

Vraag 2:

- Sleeman (die **onderdeel** uitmaakt van het **Britse bestuur**) **wil in zijn memoires het succes / het belang van het Britse bestuur benadrukken**, zodat het voorbeeld van vrouwen die zorgeloos reizen **mogelijk overdreven** is / zodat hij geen voorbeelden opneemt van verzet tegen het Britse gezag (waardoor de bron minder betrouwbare informatie voor het eerste hoofdstuk bevat) 2
- Sleeman **beweert** in zijn memoires **te voelen/te weten dat Indiërs opkijken** tegen de Britten / dat Indiërs de Britten **respecteren** / beweert dat het bestuur de orde weet te bewaren met maar drie forten, waarmee je kunt **aantonen** dat hij ervan uitgaat dat het Britse bestuur zo **superieur** is dat Indiërs zich vrijwillig onderwerpen / dat het Britse bestuur **superieur** is omdat het zonder problemen wordt aanvaard (waardoor de bron betrouwbaarder informatie bevat voor het tweede hoofdstuk) 2

Opmerking Als in een antwoord wordt ingegaan op de representativiteit van de bron, worden geen scorepunten toegekend.

Deze vraag is een goed voorbeeld van hoe de verschillende kenmerken van betrouwbaarheid en bruikbaarheid aan de orde komen. Als je deze verschillende argumenten als het ware uit je hoofd leert, hoef je bij een bron alleen maar te bepalen welk argument van toepassing is. Dus:

Betrouwbaarheid is afhankelijk van: doel van de bron, tijd tussen onderwerp en bron, wetenschappelijkheid.

Bruikbaarheid is afhankelijk van: aansluiting op onderwerp, representativiteit, evt. betrouwbaarheid.

Als een bron écht niet betrouwbaar is, zoals de memoires van Sleeman, is dat soms ook een argument tegen de bruikbaarheid. Maar zelfs dan is het bij sommige soorten onderzoeksvragen nog steeds bruikbaar. Denk bijvoorbeeld aan een poster vol propaganda. Dat is niet hele betrouwbare informatie, omdat het bedoeld is voor publicatie; om een publiek over te halen. Toch is het bijvoorbeeld bruikbaar voor een onderzoek naar de inzet van propagandamiddelen. Zoals ook de memoires bruikbaar zijn voor onderzoek naar het superioriteitsdenken

Oefen op de volgende bladzijde de drie verschillende opdrachten. Probeer goed in te schatten wanneer je welk argument kunt gebruiken en kijk jezelf op de pagina daarna na.

Betrouwbaarheid en bruikbaarheid

Vragen deel 2

Bron - Een fragment uit het dagboek van het joodse meisje Anne Frank. Zij zat van 1942 tot augustus 1944 ondergedoken in het Achterhuis in Amsterdam. Zij en de andere onderduikers werden verraden en door de Duitse bezetters afgevoerd. Zij stierf in concentratiekamp Bergen-Belsen op 15 april 1945:

Woensdag 29 Maart 1944.

Lieve Kitty,

Gisterenavond sprak minister Bolkesteijn aan de Oranje-zender erover dat er na de oorlog een inzameling van dagboeken en brieven van deze oorlog zou worden gehouden. Natuurlijk stormden ze allemaal direct op mijn dagboek af. Stel je eens voor hoe interessant het zou zijn, als ik een roman van het Achterhuis uit zou geven; aan de titel alleen zouden de mensen denken, dat het een detective-roman was. Maar nu in ernst, het moet ongeveer 10 jaar na de oorlog al grappig aandoen als men vertelt hoe wij als Joden hier geleefd, gegeten en gesproken hebben. Al vertel ik je veel van ons toch weet je nog maar een heel klein beetje van ons leven af. (...) je Anne M. Frank

Als reactie op de oproep van minister Bolkesteijn schrijft Anne haar dagboek over. Sommige historici zien daarom Anne's dagboek niet meer als betrouwbare bron voor onderzoek naar het leven van joodse onderduikers tijdens de bezetting.

Vraag 3:

Geef een argument vóór en een argument tegen de opvatting dat het dagboek hierdoor als bron minder betrouwbaar is geworden.

Bron - Vladimir Semjonov, die in 1953 de hoogste commissaris is van het Sovjet Controle Comité in de DDR, schrijft in 1990 in zijn memoires:

Berichten over gewelddadige demonstraties en confrontaties bereikten ons uit Gera, Cottbus, Chemnitz, Halle, Leipzig, Dresden, Maagdenburg en andere steden in de DDR. Aan beide kanten vielen doden. (...) Om 11 uur kregen we uit Moskou de instructie om het vuur op de opstandelingen te openen, militaire standrechtbanken op te richten en twaalf raddraaiers dood te schieten.

Nieuwsberichten over de executies moesten overal in de stad opgehangen worden. Omdat [bevelhebber] Sokolovski en ik echter over buitengewone volmachten beschikten, negeerden we de instructie uit Moskou en gaven [aan onze soldaten] het bevel om over de hoofden van de demonstranten heen te schieten. De eerste schoten veroorzaakten verwarring onder de opstandelingen. Ze begonnen zich naar West-Berlijn terug te trekken.

Stel: je doet onderzoek naar de opstand in 1953 in de DDR. Je wilt deze beschrijving van Semjonov als bron gebruiken, maar je twijfelt aan de betrouwbaarheid ervan.

Vraag 4:

Licht je twijfel toe door telkens met een verwijzing naar de bron:

- aan te tonen dat Semjonov een communistische visie heeft op de oorzaak van de opstand en
- aan te tonen dat de beschreven instructies uit Moskou passen bij een totalitair regime en
- uit te leggen dat je twijfelt aan de betrouwbaarheid van de beschrijving van zijn eigen rol die Semjonov geeft in zijn memoires uit 1990.

Betrouwbaarheid en bruikbaarheid

Antwoorden deel 2

Vraag 3:

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- Het dagboek is minder betrouwbaar, want Anne Frank heeft het boek herschreven met het idee het te gaan uitgeven. Het was dus niet meer alleen voor zichzelf bedoeld. Zij heeft misschien dingen veranderd of weggelaten, omdat ze aan het publiek dacht dat het zou gaan lezen 2
- Aan de betrouwbaarheid verandert niets, want of Anne haar dagboek wel of niet heeft overgeschreven, de aard van de bron is niet veranderd, het is en blijft een egodocument waarin een joods meisje verslag doet van de onderduikperiode die zijzelf moet ondergaan 2

Vraag 4:

Uit het antwoord moet blijken dat:

- Semjonov ervan uitgaat dat de opstand is georganiseerd door / wordt bijgestaan door het (kapitalistische) westen omdat hij beschrijft dat de opstandelingen/demonstranten zich terugtrekken naar West-Berlijn 1
- de instructies om gericht te schieten / om mensen als afschrikwekkend voorbeeld te executeren passen bij een totalitair regime waar tegenstanders worden uitgeschakeld / een andere mening niet wordt getolereerd / de regering de burgers met geweld eronder houdt 1
- je twijfelt aan Semjonovs beschrijving dat hij zijn soldaten over de hoofden van de opstandelingen liet schieten / het bevel uit Moskou om geweld te gebruiken negeerde, omdat hij (na de Val van de Berlijnse Muur) zijn eigen rol in het neerslaan van de opstand wil goedpraten / omdat hij voorziet dat de onderdrukking door communisten bekritiseerd zal worden / hij bang is alsnog vervolgd te worden 2

Wat wordt je volgende stap?

Bedenk voor jezelf:

Wat was je leerdoel ook alweer?

Hoe gingen deze oefeningen?

Moet je nog meer van dit soort oefeningen doen?

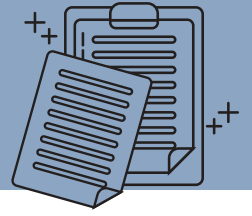
Ja? Oefen met vragen uit oude examens en vraag je docent om meer oefenvragen.

Nee? Bedenk wat je nog meer moet oefenen om je doel te behalen. Alles behaald? Test jezelf met een D-toets achterin het boek óf bedenk een nieuw doel op bladzijde 4.

Dit waren de laatste vragen over betrouwbaarheid en bruikbaarheid.

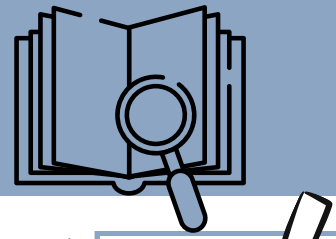
Notities

A series of horizontal dotted lines for writing notes, spanning the width of the page.

Bronvragen

Hoofdstuk 5

Bij een bronvraag kunnen er veel verschillende dingen aan je gevraagd worden. Het is belangrijk dat je weet wat je moet doen. Je kunt beginnen door te bepalen of je je eigen kennis moet toepassen, of dat je de informatie uit de bron moet halen. Je moet bijvoorbeeld je eigen kennis toepassen als er om een kenmerkend aspect gevraagd wordt dat bij de bron past. Soms moet je bij een bronvraag nieuwe informatie bedenken. Je moet dan 'beredeneren'. Dat woord staat dan bijna altijd in de vraag. (Beredeneer welk doel de auteur met deze bron had). Het antwoord staat niet in de bron en je hebt het ook niet kunnen leren. Je moet dan je eigen kennis van het tijdvak en de context van de bron gebruiken en toepassen op de bron.

Je moet informatie uit de bron gebruiken als er naar de interpretatie van de bron wordt gevraagd.

Bij bijna alle bronvragen moet je informatie uit de bron halen. Je moet bijvoorbeeld met een bronverwijzing een ander antwoord onderbouwen, of je moet uitleggen welke boodschap of mening de auteur heeft. Soms wordt er al een interpretatie van de bron gegeven, die jij moet onderbouwen met een verwijzing. Dan staat er bijvoorbeeld: 'Je concludeert dat... leg uit waarom'.

Er worden soms ook een aantal gegevens gegeven die jij moet onderbouwen.

Let op!

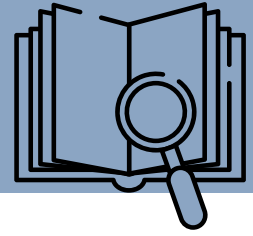
Soms moet je bij een bron beoordelen of de informatie betrouwbaar is of bruikbaar is voor jou of anderen. Deze vragen worden verder toegelicht in het hoofdstuk 'betrouwbaarheid en bruikbaarheid'.

Stappenplan:

1. Lees de vraag goed.
2. Lees de bron **en de toelichting bij de bron** goed.
3. Bepaal wat er van je gevraagd wordt. Waarvoor moet je de bron inzetten? Moet je je kennis gebruiken?
4. Zoek een zin of een deel van de zin die jouw antwoord het best onderbouwt. Je kunt jezelf controleren door je af te vragen of deze zin duidelijk is en of de zin echt uitlegt **waarom** jouw antwoord klopt.
5. Formuleer je antwoord. Je mag je verwijzing naar de bron letterlijk overnemen of **parafaseren**. Dan noem je de belangrijkste woorden of zinsdelen uit de bron in je eigen woorden.

Bronvragen

Vragen deel 1

Oefen bij de twee onderstaande bronnen met het bepalen van de juiste verwijzing. Markeer of noteer welk deel van de bron past bij de vraag die gesteld wordt. In deel 2 oefen je met het formuleren van een volledig antwoord. In deel 3 oefen je met het beantwoorden van vragen over beeldbronnen.

Bron - In de Britse krant *Illustrated London News* staat in 1857 in een artikel over India:

We horen met pijn, maar niet zozeer met afkeer, van de dood van onze dappere officieren en soldaten die werden afgeslacht, want het hoort bij de taak van een soldaat om de dood tegemoet te treden. Maar als we lezen over de gruwelijkheden die zijn begaan tegen onze vrouwen en kinderen, dan wordt het hart van Engeland geraakt; en het verdriet om hun lot, hoe groot dat ook is, wordt overschaduwd door de afschuw die we voelen voor hun onmenselijke moordenaars en de grimmige overtuiging dat zij moeten worden getroffen door volledige en onwrikbare gerechtigheid.

Met artikelen als deze wordt een verandering in het Britse bestuur in India ondersteund.

Vraag 1:

Licht dit toe door:

- zonder bron aan te geven welke Britse beleidsverandering hierna wordt ingevoerd en
- uit te leggen dat dit artikel die beleidsverandering wil ondersteunen.

Bron - In 1791 schrijft Olympe de Gouges:

Zoek, onderzoek en onderscheid, als je dat kunt, de seksen in de ordening van de natuur. Overal vind je ze zonder onderscheid samen, overal werken ze samen in een harmonieus geheel aan dit onsterfelijke meesterwerk. Alleen de man heeft zich het recht aangemeten van de uitzondering een principe te maken. Grillig, blind, opgeblazen door wetenschap en gedegenereerd wil hij, in deze eeuw van Verlichting en scherpzinnigheid, in de meest grove onwetendheid als despoot heersen over een sekse die alle intellectuele vermogens bezit. Hij wil van de revolutie profiteren en aanspraak maken op zijn recht op gelijkheid.

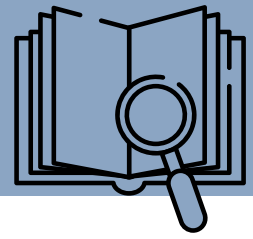
Vraag 2:

Bewering: Olympe de Gouges geeft kritiek op de opstellers van de Verklaring van de rechten van de mens en burger.

Markeer het deel in de bron waaruit het best blijkt dat De Gouges vindt dat de opstellers de revolutie gebruiken om over vrouwen te heersen.

Bronvragen

Antwoorden deel 1

Bron - In de Britse krant Illustrated London News staat in 1857 in een artikel over India:

We horen met pijn, maar niet zozeer met afkeer, van de dood van onze dappere officieren en soldaten die werden afgeslacht, want het hoort bij de taak van een soldaat om de dood tegemoet te treden. Maar als we lezen over de **gruwelijkheden die zijn begaan tegen onze vrouwen en kinderen**, dan wordt het hart van Engeland geraakt; en het verdriet om hun lot, hoe groot dat ook is, wordt overschaduwd door de afschuw die we voelen voor hun **onmenselijke moordenaars** en de grimmige overtuiging dat **zij moeten worden getroffen door volledige en onwrikbare gerechtigheid**.

Met artikelen als deze wordt een **verandering in het Britse bestuur** in India ondersteund.

Vraag 1:

Licht dit toe door:

- zonder bron aan te geven welke Britse beleidsverandering hierna wordt ingevoerd en
- uit te leggen dat dit artikel die beleidsverandering wil ondersteunen.

Zonder bron de beleidsverandering aan te geven: waarna de Britten India onder direct bestuur stelden (en niet langer gebruikmaakten van inheemse leiders) 1

Een deel van de bron waaruit blijkt dat dit artikel de beleidsverandering wil ondersteunen: de afwijzing van de moord op Britse vrouwen en kinderen en het afschilderen van Indiërs als onmenselijke moordenaars, om zo de lezer ervan te overtuigen dat een Brits bestuur noodzakelijk is om de Britse belangen te beschermen of om chaos te voorkomen.

Bron - In 1791 schrijft Olympe de Gouges:

Zoek, onderzoek en onderscheid, als je dat kunt, de seksen in de ordening van de natuur. Overal vind je ze zonder onderscheid samen, overal werken ze samen in een harmonieus geheel aan dit onsterfelijke meesterwerk. Alleen de man heeft zich het recht aangemeten van de uitzondering een principe te maken. Grillig, blind, opgeblazen door wetenschap en gedegenereerd wil hij, in deze eeuw van Verlichting en scherpzinnigheid, in de meest grove onwetendheid **als despoot heersen over een sekse** die alle intellectuele vermogens bezit. Hij wil van de revolutie profiteren en aanspraak maken op zijn recht op gelijkheid.

Vraag 2:

Bewering: Olympe de Gouges geeft kritiek op de opstellers van de Verklaring van de rechten van de mens en burger.

Markeer het deel in de bron waaruit het best blijkt dat De Gouges vindt dat de opstellers de revolutie gebruiken om mannen boven vrouwen te stellen.

Als je een verwijzing moet kiezen kun je jezelf twee vragen stellen. Is deze zin/dit zinsdeel een volledige verklaring voor mijn antwoord? Zijn er andere zinnen of zinsdelen die misschien een betere verklaring zijn? Probeer zo specifiek mogelijk te verwijzen, en dus geen halve bronnen te citeren. Je mag op je examen ook parafraseren, dus in je eigen antwoorden de tekst herhalen. Je kunt dan bijvoorbeeld bij vraag 2 antwoorden: 'Dit wordt duidelijk in de bron omdat er staat dat mannen als despoot willen heersen over de andere sekse'.

Bronvragen

Vragen deel2

Vraag 3:

Voor deze vraag moet je Historische Context Duitsland geleerd hebben

Bron - een toespraak van nazi-partijlid Joseph Goebbels in 1928:

'We zijn een anti-parlementaire partij en daarmee tegen de grondwet van de Republiek van Weimar. We zijn ook tegen een neppe democratie. Wij weigeren in te stemmen met gratis treinkaartjes en salarissen voor mensen die dat niet verdienen. [...]

Maar waarom willen we dan zo graag de verkiezingen winnen en in de Rijksdag plaatsnemen? Alleen via de democratie krijgen we onze zin! Wij smeken niet om stemmen. Wij eisen overtuiging en passie! Wij zullen marcheren in deze marmere gangen van het parlement. We willen niet bij deze hoop mest horen, wij willen het uit het parlement scheppen. Duitsland verdient dat. [...] Is de Rijksdag het begin van een samenwerking met het parlement? Denk je nou echt dat wij, na al die honderden of duizenden keren dat wij tegenover jullie stonden en predikten over een nieuw Duitsland, dat na al die keren wij zijn bedreigd door de rode massa(1), wij onze wapens neerleggen en kiezen voor gratis treinkaartjes?'

(1) 'De rode massa' verwijst naar socialisten en communisten.

Joseph Goebbels hield deze toespraak ten overstaande van een grote massa nationaalsocialisten in Berlijn waarmee hij het begin inluidde van de jaarlijks terugkerende 'Dawes-week', een week waarin de NSDAP fel tegen het Dawes-plan protesteerde. De toespraak laat duidelijke nationaalsocialistische kenmerken zien.

Noem twee verwijzingen aan de bron die kenmerkend zijn voor het nationaalsocialisme. Licht je antwoord toe.

Voor deze vraag moet je Historische context Britse Rijk geleerd hebben

Bron - In 1831 presenteert Lord John Russell namens een commissie in het Britse parlement verschillende voorstellen om het Britse kiesstelsel te veranderen:

We stellen voor dat alle kiesdistricten met minder dan 2000 inwoners het recht verliezen om afgevaardigden naar het Parlement te sturen. Dat betekent dat 60 districten verdwijnen, waarmee 119 zetels vrijkomen. Maar we gaan nog verder: er zijn 47 kiesdistricten met minder dan 4000 inwoners. Wij stellen voor dat die districten maximaal één parlamentslid kunnen afvaardigen. Het district Weymouth kan daarnaast van 4 naar 2 parlementsleden worden teruggebracht. Dit alles bij elkaar betekent dat er 168 zetels vrijkomen. (...) Wij willen echter niet dat de overgebleven zetels in handen komen van een kleine groep rijken. Daarom stellen we voor dat alle huiseigenaren die jaarlijks minimaal 10 pond aan woonlasten betalen, kiesrecht krijgen 1). (...) Dit zijn de mensen die we nodig hebben bij toekomstige uitdagingen voor ons land!

noot 1 Hierdoor komen de zetels terecht bij stedelijke districten.

Vraag 4:

Twee beweringen over de voorstellen van de commissie:

1. Uit de voorstellen blijkt dat de Britse samenleving door de industriële revolutie is veranderd.
2. De voorstellen dragen bij aan de democratisering van Groot-Brittannië.

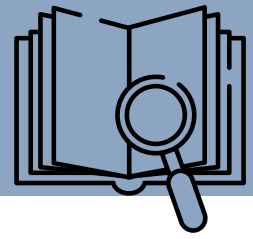
Ondersteun beide beweringen, waarbij je telkens aangeeft welk voorstel van de commissie erbij past.

Districten / Commissie
moeilijk woord?

Neem altijd je woordenboek mee naar het examen. Het kan je zomaar een punt opleveren.

Bronvragen

Antwoorden deel 2

Vraag 3:

Voorbeeld van een juist antwoord is:

Twee kenmerken van de NSDAP die in de toespraak van Goebbels terugkomen zijn

- een anti-democratische houding, wat duidelijk wordt uit 'de neppe democratie'/'we zijn een anti-parlementaire partij'.
- het verheerlijken van geweld, wat duidelijk wordt uit 'marcheren door de marmere gangen van het parlement'/'dat ze zeggen dat ze de wapens niet neer zullen leggen.

Omdat er staat 'voorbeeld van het juiste antwoord is', kun je ook andere antwoorden geven. Vraag je docent om hulp als je twijfelt of jouw antwoord goed is.

Vraag 4:

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- De industriële revolutie veroorzaakt groei van de steden (wat leidt tot nieuwe sociale klassen / tot sociale veranderingen), waarbij het voorstel past om dunbevolkte districten op te heffen / om de vrijgekomen zetels bij stedelijke gebieden onder te brengen 1
- Er is sprake van voortschrijdende democratisering omdat meer burgers kiesrecht krijgen / worden betrokken bij de politiek, wat past bij het voorstel om huiseigenaren met een bepaald inkomen kiesrecht te geven / omdat de intentie is dat vrijgekomen zetels niet in handen van een kleine groep rijken / grootgrondbezitters vallen 1

Dit is een voorbeeld van een antwoord waarin geparafraseerd wordt. Je mag ook citeren, maar dat is op zichzelf nooit voldoende om een antwoord op de vraag te geven.

Opmerking: Alleen voor het noemen van een juiste combinatie van een voorstel en een daarbij passend argument, wordt 1 scorepunt toegekend.

Wat wordt je volgende stap?

Bedenk voor jezelf:

Wat was je leerdoel ook alweer?

Hoe gingen deze oefeningen?

Ben je al klaar voor een andere oefening?

Ja? Ga door op de volgende bladzijde.

Nee? Vraag je docent om bronnen of gebruik oude examens.

Het advies is om de oefeningen op de volgende pagina ook te oefenen, omdat daar met beeldbronnen wordt geoefend. Je kunt ook andere vraagsoorten gaan oefenen, jezelf toetsen door een D-toets te maken achterin het oefenboek, of je kunt andere doelen formuleren op pagina 4.

Bronvragen

Vragen deel 3

Voor deze vraag moet je Historische Context Duitsland geleerd hebben

Deze twee vragen gaan over beeldbronnen. Vind je dit moeilijker dan geschreven bronnen? Dan kan het je helpen om ook het hoofdstuk over spotprenten te lezen en de vragen te oefenen.

Vraag 5:

Met deze foto kun je de economische en de sociale ontwrichting van de Duitse samenleving in mei 1945 illustreren.

Toon beide aan.

Foto van Duitse burgers die op 1 mei 1945 de rivier de Elbe oversteken om de naderende Sovjettroepen voor te blijven:

De Britse schilder Thomas Jones Barker maakt in 1863 het schilderij *The Secret of England's Greatness* (Het geheim van Englands grootheid):

Toelichting: Op de voorgrond staat de Britse koningin Victoria, die een bijbel overhandigt aan een vorst uit oostelijk Afrika.

Vraag 6:

Jones Barker onderbouwt met dit schilderij het Britse imperialisme.

Toon dit aan door twee voorbeelden van onderbouwing te noemen die Jones Barker weergeeft, waarbij je je antwoord ondersteunt met telkens een verschillende verwijzing naar de bron.

Bronvragen

Antwoorden deel 3

Vraag 5:

Voorbeeld van een juist antwoord is:

Met deze foto kun je illustreren dat:

- de Duitse infrastructuur verwoest is (wat past bij economische ontwrichting) 1
- Duitse burgers op de vlucht slaan / er veel Heimatvertriebenen zijn (wat past bij sociale / morele ontwrichting) 1

Deze twee vragen gaan over beeldbronnen. Vind je dit moeilijker dan geschreven bronnen? Dan kan het je helpen om ook het hoofdstuk over spotprenten te lezen en de vragen te oefenen.

Vraag 6:

Voorbeeld van een juist antwoord is:

Jones Barker onderbouwt het Britse imperialisme door (twee van de volgende):

- met het overhandigen van de bijbel weer te geven dat het Britse imperialisme het christendom / de westerse beschaving in Afrika verspreidt
- met het verschil tussen de staande Victoria en de knielende Afrikaanse vorst / met de titel Het geheim van Englands grootheid weer te geven dat de Britse vorstin superieur is
- met het knielen van de Afrikaanse vorst weer te geven dat landen zich aan het Britse gezag onderwerpen per combinatie van een juiste onderbouwing en een hierbij passende verwijzing naar de bron 2

Opmerking: Voor een verwijzing naar het schilderij zonder een juist voorbeeld van onderbouwing van het imperialisme, wordt geen scorepunt toegekend.

Wat wordt je volgende stap?

Bedenk voor jezelf:

Wat was je leerdoel ook alweer?

Hoe gingen deze oefeningen?

Moet je nog meer van dit soort oefeningen doen?

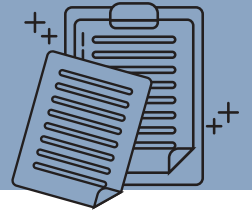
Ja? Oefen ook het hoofdstuk spotprenten, of maak oude examens en vraag je docent om meer oefenvragen.

Nee? Bedenk wat je nog meer moet oefenen om je doel te behalen. Alles behaald? Test jezelf met een D-toets achterin het boek óf bedenk een nieuw doel op bladzijde 4.

Dit waren de laatste bronvragen.

Notities

A series of horizontal dotted lines for writing notes.

Spotprenten

Hoofdstuk 6

Spotprenten zijn eigenlijk gewoon bronnen. Vaak komen ze uit de tijd die ze omschrijven. Wat spotprenten uniek maakt, is dat er een duidelijke mening van de auteur in zit, en dat er veel symboliek in zit. Die symboliek gebruikt de tekenaar om zijn mening over te brengen of een onderwerp aan te kaarten.

Dat is ook precies waar spotprent-vragen over gaan. Er kunnen twee dingen van je gevraagd worden: je moet het onderwerp van de bron noemen en/of de mening van de auteur weergeven. Dit moet je vervolgens altijd onderbouwen met elementen uit de spotprent. Je moet de prent dus goed **analyseren en interpreteren**, en daarna moet je je antwoord dus goed **beargumenteren**.

In het eerste deel kun je oefenen met het aanwijzen van elementen in de spotprent die het antwoord onderbouwen. Het onderwerp van de bron of de mening van de auteur is al voor je gegeven. In deel 2 kun je oefenen met het geven van het hele antwoord.

Stappenplan:

1. Lees de vraag goed.
2. Lees de toelichting bij de bron en kijk goed naar de spotprent. Bedenk of je symbolen in de prent herkent.
3. Bedenk of je de **mening** van de auteur moet bepalen of het **onderwerp** van de prent moet bepalen.
4. Formuleer een antwoord en probeer de beste voorbeelden uit de prent te benoemen. Let hierbij op symboliek, personen of dieren die landen voorstellen en gezichtsuitdrukkingen.

Spotprenten

Vragen deel 1

In dit deel kun je oefenen met het aanwijzen van elementen in de spotprent die het antwoord onderbouwen. Het onderwerp van de bron of de mening van de auteur is al voor je gegeven. In deel 2 kun je oefenen met het geven van het hele antwoord.

Op 28 juni 1919 publiceert het Nederlandse tijdschrift *De Nieuwe Amsterdammer* deze prent van Jan Sluijters:
Tekst onder de prent: 'De Duitse adelaar'. 'Clemenceau: Het spijt mij je ook je laatste (v)eer te moeten uittrekken.'

Toelichting: De man is Clemenceau, de premier van Frankrijk.

Op het papier staat 'vredesverdrag'. Op de veer staat: 'De eer'.

Vraag 1:

De Franse premier Clemenceau eist dat er strenge voorwaarden voor Duitsland worden vastgelegd in het Verdrag van Versailles.

Leg uit, telkens met een verschillende verwijzing naar de bron, welke mening Jan Sluijters weergeeft:

- over het doel van Clemenceau en
- over het gevolg hiervan voor Duitsland.

F. Behrendt maakt deze prent over de verkiezingscampagne in 1971:

Onderschrift: Voor de verkiezingen: "Is het zo hip genoeg?"

Toelichting: Afgebeeld zijn de lijsttrekkers van de confessionele partijen KVP (Gerard Veringa), CHU (Berend Jan Udink) en ARP (Barend Biesheuvel). Op het drumstel staat: The Hallelujah boys.

Vraag 2:

Tekenaar Behrendt geeft in zijn prent een mening weer over de verkiezingscampagne van de confessionele partijen tijdens de verkiezing voor de Tweede Kamer in 1971.

3p Toon dit aan door:

- zonder bron aan te geven met welke maatschappelijke verandering de confessionele partijen rekening moeten houden bij verkiezingen vanaf de jaren 1950 en
- uit te leggen welke mening Behrendt weergeeft over de verkiezingscampagne van de confessionele partijen, waarbij je je antwoord ondersteunt met een verwijzing naar de bron.

Spotprenten

Antwoorden deel 1

Vraag 1:

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- Door (een van de volgende): 1
 - af te beelden dat Clemenceau de laatste (v)eer uit de adelaar trekt
 - het onderschrift waarin verwezen wordt naar de Duitse eer geeft Jan Sluijters mening weer dat Clemenceau Duitsland wil vernederen / compleet wil uitschakelen 1
- Door het afbeelden van (een van de volgende): 1
 - een kaalgeplukte (Duitse) adelaar
 - het uittrekken van de laatste (v)eer
 - de dichtgebonden bek van de adelaar
 - de ketting met loden bal om de poten van de adelaar
 - de druppels bloed die uit de adelaar vallen
- geeft Jan Sluijters de mening weer dat het Verdrag van Versailles Duitsland ruineert / aan banden legt / van alle waardigheid berooft 1

Het herkennen van de juiste elementen en toon in een spotprent is eigenlijk hetzelfde als citeren uit een tekstbron. Er is alleen vaak veel sprake van symboliek. Verschillende symbolen kun je uit je hoofd leren, maar je kunt vaak al veel aflezen aan het onderschrift van de spotprent.

economisch

Opmerkingen

- Alleen als het antwoord bij de eerste deelvraag een juist doel en bij de tweede deelvraag een juist gevolg bevat, wordt telkens 1 scorepunt toegekend aan een passende verwijzing naar de bron.
- Als voor beide deelvragen hetzelfde beeldelement wordt genoemd, wordt alleen aan de eerste verwijzing 1 scorepunt toegekend.

Vraag 2:

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- De confessionele partijen moeten rekening houden met de ontkerkelijking/ontzuiling waardoor zij stemmen verliezen / houden met de opkomst van jongerenculturen waardoor jongeren moeten aanspreken met de campagne 1
- Behrendt geeft de mening weer dat de confessionele partijen zich j... voordoen dan ze zijn om (jongere) stemmers te trekken 1
- door (een van de volgende): 1
- af te beelden dat de lijsttrekkers zich presenteren als een hippe rockband The Hallelujah boys.
- de tekst: "Is het zo hip genoeg"?

Bij een antwoord voor een spotprentvraag staat bijna altijd dat er alleen punten worden toegerekend voor de juiste verwijzingen als je de mening of het onderwerp goed benoemt hebt. Oefen daarmee op de volgende pagina!

Opmerking

Alleen als bij de tweede een juiste mening wordt weer-scorepunt verwijzing naar de bron.

Wat wordt je volgende stap?

Bedenk voor jezelf:
Wat was je leerdoel ook alweer?
Hoe gingen deze oefeningen?
Ben je al klaar voor de volgende stap?

Ja? Ga door op de volgende bladzijde.
Nee? Vraag je docent om spotprenten of gebruik oude examens. Bekijk bij het antwoord alleen de mening of het onderwerp, en probeer zelf de juiste elementen erbij te zoeken.

Het advies is om de oefeningen op de volgende pagina ook te oefenen, omdat de eerste twee oefeningen geen beeld geven van jouw vaardigheid om spotprenten goed te interpreteren.

Spotprenten

Vragen deel 2

In 1948 publiceert het Russische tijdschrift *Krokodil* deze prent van tekenaarscollectief Kukryniksy, met als titel: 'Trans-Atlantische hangbrug ontworpen door Marshall':

Toelichting: Aan de rechterkant van de hangbrug bevinden zich de Verenigde Staten. De duif met olijftak is een symbool voor vrede. Het Trizone-verdrag betreft het samenvoegen van de westelijke bezettingszones in Duitsland.

Op de hangende figuren staan de namen van politici uit Frankrijk, Groot-Brittannië, Italië en Griekenland.

Vraag 3:

De prent van het tekenaarscollectief Kukryniksy sluit aan bij het Russische vijandbeeld van de Verenigde Staten tijdens de Koude Oorlog.

Licht dit toe door, telkens met een verwijzing naar de bron, aan te geven

- wat in de prent wordt weergegeven over de beloftes van de Amerikaanse regering en
- dat de mening in de prent aansluit bij het Russische vijandbeeld van de Verenigde Staten.

Er wordt dus gevraagd naar de **mening** van de auteur, maar óók naar de **achtergrond** van die mening. Waarom heeft hij die mening? Daarnaast moet je bij beide antwoorden één verwijzing naar de prent geven. Je kunt dus **vier** punten halen voor **vier** antwoorden.

Spotprenten

Antwoorden deel 2

Vraag 3:

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- Volgens de prent belooft de Amerikaanse regering (een van de volgende combinaties): 2
 - financiële steun aan Europese politici, wat blijkt uit de **snoepjes met dollartekens**
 - (dat het Marshallplan zal bijdragen aan de) vrede in Europa, wat blijkt uit de **palmtakken** / de **vredesduif**
- De mening in de prent sluit aan bij het Russische vijandbeeld van de Verenigde Staten, omdat de Verenigde Staten volgens de prent (een van de volgende combinaties): 2
 - **West-Europa** willen overheersen, wat blijkt uit de zweep / de handboeien / het vertrappen van politici / de arrogante houding van Marshall
 - oorlogszuchtig zijn, wat blijkt uit **de zak met wapens** op de rug van Marshall
 - bedrieglijk zijn, wat blijkt uit het feit dat **Marshall zich als Kerstman** voordoet / doet alsof hij geschenken brengt

Opmerking

Alleen als bij de eerste deelvraag een juiste belofte van de Verenigde Staten wordt weergegeven / bij de tweede deelvraag de aansluiting bij het Russische vijandbeeld juist wordt weergegeven, wordt telkens 1 scorepunt toegekend aan een passende verwijzing naar de bron.

TIP!

Kijk nog eens naar de tekst naast en toelichting onder de bron:

Toelichting: Aan de rechterkant van de hangbrug bevinden zich de Verenigde Staten. De **duif met olijftak** is een symbool voor vrede. Het Trizone-verdrag betreft het samenvoegen van de westelijke bezettingszones in Duitsland. Op de hangende figuren staan de namen van politici uit Frankrijk, Groot-Brittannië, Italië en Griekenland.

Alle *elementen* die genoemd worden als verwijzingen in het antwoord had je kunnen opmaken uit de toelichting onder, of tekst bij de afbeelding. Dit is niet altijd zo, maar vaak geeft de toelichting aan in welke richting je moet denken of staan er alvast tips voor waar je naar moet kijken in de bron. Ook in de titel van de prent staat vaak al een verwijzing waar je gebruik van kunt maken in je antwoord.

Oefen op de volgende bladzijde de laatste spotprent, evalueer daarna hoe je verder gaat. Ging dit foutloos? Dan kun je eventueel de volgende vraag overslaan.

Spotprenten

Vragen deel 3

Die falsche Adresse

© Wochensch

Bron: Cartoon uit 1992 van Fritz Behrendt met de titel 'Het verkeerde adres'.

Toelichting: De man links is Helmut Kohl, de mannen achter de protesterende mensen zijn Walter Ulbricht, Jozef Stalin en Erich Honecker.

Vertaling: Op de borden staat: 'schandaal', 'wij eisen', 'protest', 'werk en welvaart'. Rechtsonder staat 'bankroet'.

Vraag 4:

Een interpretatie: Fritz Behrendt geeft een mening weer over de onvrede van inwoners van de voormalige DDR na de Duitse hereniging.

Licht deze interpretatie toe door:

Te noemen welke onvrede van voormalige inwoners van de DDR Behrendt weergeeft

Uit te leggen welke mening Behrendt weergeeft op de protesten na de hereniging, waarbij je je antwoord ondersteunt met een verwijzing naar de bron.

Er wordt dus gevraagd naar het **onderwerp** (waarover onvrede heerste), de **mening** van de auteur en daarbij één verwijzing naar de bron. Je kunt dus drie punten halen.

Spotprenten

Antwoorden deel 3

Vraag 4:

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- Behrendt geeft weer dat inwoners van de voormalige DDR na de hereniging ontevreden zijn over de economische toestand in Oost-Duitsland
- Behrendt geeft de mening weer dat de protesten (waarbij wordt gevraagd om welvaart/ werk) ten onrechte worden gehouden tegen de leider van het herenigde Duitsland/ hadden moeten worden gericht tegen de leiding van de voormalige DDR / het voormalige Oostblok
- Door (een van de volgende):
 - De titel 'Het verkeerde adres'.
 - Af te beelden dat de demonstranten met hun rug staan naar de veroorzakers van de ellende/ naar de voormalige leiders van de DDR / naar Stalin.

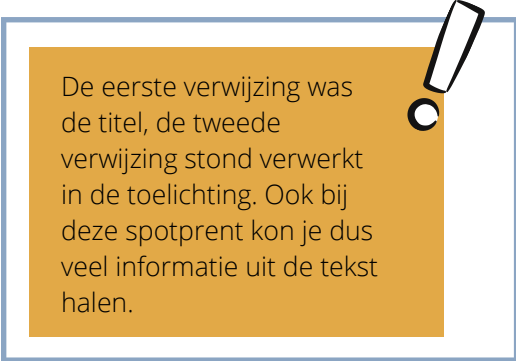
Opmerking

Alleen als bij de tweede deelvraag een juiste mening van Behrendt wordt genoemd, wordt 1 scorepunt toegekend aan een passende verwijzing naar de bron.

Uitleg eerste deelvraag:

Behrendt geeft weer dat inwoners van de voormalige DDR na de hereniging ontevreden zijn over de economische toestand in Oost-Duitsland.

> De ontevredenheid kun je zien aan de sippe gezichten van de mensen, het feit dat ze protesteren en de teksten op de spandoeken (schandaal, protest). Het feit dat het gaat over de economische toestand kun je zien aan de 'bankroet' stad en de teksten op de spandoeken (welvaart, werk)

De eerste verwijzing was de titel, de tweede verwijzing stond verwerkt in de toelichting. Ook bij deze spotprent kon je dus veel informatie uit de tekst halen.

Wat wordt je volgende stap?

Bedenk voor jezelf:

Wat was je leerdoel ook alweer?

Hoe gingen deze oefeningen?

Moet je nog meer van dit soort oefeningen doen?

Ja? Oefen meer van dit soort oefeningen in de oude examens of vraag je docent om extra oefenvragen.

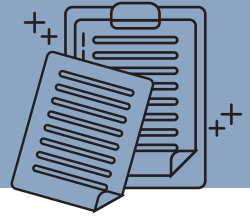
Nee? Bedenk wat je nog meer moet oefenen om je doel te behalen. Alles behaald?

Test jezelf met een D-toets achterin het boek óf bedenk een nieuw doel op bladzijde 4.

Dit was de laatste vraag over spotprenten

Diagnostische toets 1

Vragen

Chronologievraag - 2 punten te behalen

De volgende gebeurtenissen en ontwikkelingen die te maken hebben met sport, spel en lichaamsbeweging staan in willekeurige volgorde:

1. Door de ontwikkeling van de multiculturele samenleving in Nederland kwamen meer voetballers met een Surinaamse of een Marokkaanse achtergrond in het Nederlandse voetbalelftal.
2. Tijdens de Duitse bezetting werd het Joodse Nederlanders verboden op sportvelden te komen of lid te zijn van gemengde sportverenigingen.
3. Tijdens de bloeitijd van de Republiek vond een 'Kleine IJstijd' plaats met zeer koude winters. Er werd daardoor veel geschaatst, wat door schilders is vastgelegd in wintertaferelen.
4. Tijdens de renaissance greep men terug op de klassieke gedachte dat een gezonde geest in een gezond lichaam huisde, waardoor de belangstelling voor sport toenam.
5. Onder invloed van het opkomende feminisme gingen vrouwen zich verzetten tegen het idee dat sport niet geschikt was voor vrouwen. De oprichting van fietsclubs voor dames was daarvan een gevolg.
6. De Franse Verlichtingsfilosoof Rousseau schreef een boek waarin hij pleitte voor een natuurlijke opvoeding met voldoende beweging voor kinderen.

2p Zet deze gebeurtenissen in de

Verbandenvraag - 3 punten te behalen

Let op: voor deze vraag moet je tijdvak 4(!) en 5 kennen.

De Italiaanse schilder Giorgio Vasari schreef in 1550 een boek met daarin biografieën en beschrijvingen van werken van Italiaanse schilders, architecten en beeldhouwers die leefden tussen 1300 en 1550. Hij benoemde daarbij drie periodes:

- 1 de veertiende eeuw, die met kunstenaars als Cimabue en Giotto de “rinascimento” (hergeboorte, renaissance) van de klassieke kunsten betekende;
- 2 de periode van “augumento” (vermeerdering) waarin de kunst groeide en verbeterde;
- 3 zijn eigen periode vanaf 1500, de “perfezione” (volmaaktheid) met Michelangelo als centrale kunstenaar.

Toelichting: Vasari gebruikte in zijn *Vite* de term “middeleeuwen” om de tijd te beschrijven tussen de klassieke oudheid en de veertiende eeuw.

Historici beweren dat er een verband bestaat tussen de opkomst van de steden in West-Europa, het boek van Vasari (zie bron) en de verspreiding van de renaissance.

Leg uit welk verband dat was.

Continuïteit en verandering - 3 punten te behalen

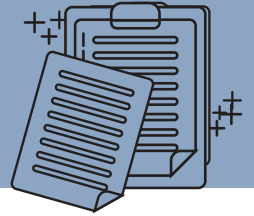
Let op: voor deze vraag moet je tijdvak 10 kennen.

De Amerikaanse overheid greep wel in bij de Blokkade van Berlijn, maar niet tijdens de bouw van de Berlijnse Muur.

Leg uit, met een verwijzing naar beide gebeurtenissen, welke continuïteit in de Amerikaanse buitenlandse politiek je met dit verschil in aanpak kunt aantonen.

Diagnostische toets 1

Vragen

Spotprent - 3 punten te behalen

In 1819 vindt in de Engelse stad Manchester een demonstratie plaats tegen het bestaande kiesstelsel en tegen de hoge importbelasting op graan. Beiden beschermen de positie van de Britse landadel. Nadat het stadsbestuur van Manchester beveelt de leiders van de demonstratie te arresteren, vindt een bloedbad plaats. Hierna vaardigt de Britse regering de Six Acts uit, waarin onder andere bijeenkomsten van meer dan 50 mensen worden verboden.

Een bewering: Cruikshank geeft in deze prent de mening weer dat de invoering van de Six Acts noodzakelijk is, omdat het gevaar bestaat dat demonstraties de radicalen aan de macht brengen.

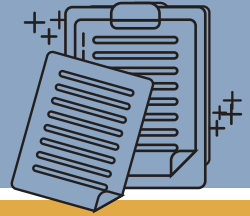
Leg uit of deze bewering klopt met behulp van twee verwijzingen naar de spotprent.

Prent van de Britse tekenaar George Cruikshank uit 1819, met als titel *The Radical's Arms* (de Wapens van de Radicalen). Toelichting: Op de banier (vlag) linksboven staat: 'geen god! geen religie!' Op de banier (vlag) rechtsboven staat: 'geen koning! geen grondwet!' Tussen de banieren staat een Franse vrijheidsmuts met een rozet met de Franse driekleur. Onder de guillotine hangt een brandende wereldbol. Op de grond liggen onder meer een wetboek, een gebroken weegschaal en voorwerpen die verwijzen naar de kerk en het koningshuis.

Diagnostische toets 1

Vragen

Bronvraag - 2 punten te behalen

Bron:

In 1789 neemt Emmanuel Sieyès als afgevaardigde van Parijs zitting in de Staten-Generaal van Frankrijk. Voor de opening van de Staten-Generaal schrijft hij een pamflet, waarvan kopieën verspreid worden in Parijs. Hij schrijft over de derde stand:

Wat is de derde stand? Alles. Wat is hij tot op dit ogenblik op politiek terrein geweest? Niets. Wat vraagt hij? Iets te worden. De derde stand is een volledige natie. Wat is er nodig opdat een natie zou blijven bestaan en zou bloeien? Private ondernemingen en openbare ambten. Alle private ondernemingen kunnen in vier groepen ondergebracht worden: veldarbeid, industrie en handel, wetenschappen en kunsten, en huisarbeid. Wie oefent deze bedrijvigheid uit? De derde stand. Maar de winstgevende en eervolle ambten zijn alleen door de leden van de bevoorrechte standen bezet. Wat is de derde stand tot hiertoe geweest? Niets.

Vraag:

Spreekt Emmanuel Sieyès in deze bron positief of negatief uit over het ancien regime? Onderbouw je antwoord met een verwijzing naar de bron.

Betrouwbaarheid en bruikbaarheid - 3 punten te behalen

Bron:

In de *Völkischer Beobachter*, de partijkrant van de NSDAP, van 17 mei 1933 wordt de arrestatie beschreven van socialistische partijleiders in de deelstaat Baden:

Vóór de gevangenis had zich een reusachtige menigte verzameld, die de gearresteerden ontving met boegeroep, gefluit en scheldwoorden. De eerste politievrachtwagen, waarop de gearresteerden met ontbloot hoofd zaten, werd voorafgegaan door twee rijen SS'ers die de straat vrijmaakten. Achter die eerste politieauto volgde een tweede met SA'ers(1). Daarnaast liepen aan twee kanten en aan het einde SA-mensen mee. De wagens reden stapvoets door een dichte mensenmassa, die op veel plaatsen acht rijen dik was. Zonder onderbreking klonk langs de hele weg gefluit en boe-geroep. (...) Het gedrang van het publiek was zo groot dat het straatverkeer geheel werd lamgelegd. Onderweg werden verscheidene schreeuwers van het Rot-Front(2) meteen op straat gearresteerd en in de tweede politiewagen meegevoerd.

(1) *De SS en SA zijn paramilitaire organisaties van de nazi's.*

(2) *Rot-Front is een paramilitaire organisatie van de Duitse communistische partij.*

Vraag:

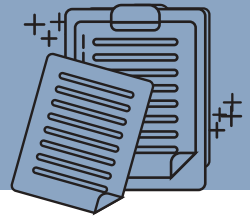
Stel: je doet onderzoek naar de politieke ontwikkelingen in Duitsland tijdens de eerste maanden van het naziregime en je hebt twee onderzoeksvragen:

Hoe groot is de steun van de Duitse bevolking voor de politieke veranderingen in Duitsland?
Verandert Duitsland na het aantreden van het naziregime in een totalitaire staat?

Je vindt de *Völkischer Beobachter* over het algemeen een onbetrouwbare bron, maar je besluit dat je het fragment toch kunt gebruiken. Leg uit voor welke onderzoeksvraag je de bron kunt gebruiken. Leg ook uit waarom de bron voor de andere onderzoeksvraag minder bruikbaar is.

Diagnostische toets 1

Antwoorden

Chronologievraag:

4-3-6-5-2-1

Als de volgorde klopt krijg je twee punten. Als de volgorde klopt als je er één cijfer tussenuit haalt, krijg je één punt

Verbandenvraag:

Voorbeeld van een juist antwoord is:

De opkomst van de steden in West-Europa leidde tot het toenemen van de handelscontacten met onder andere Noord-Italië. *1 punt*

Handelaren die tussen West- en Zuid-Europa rondreisden namen het boek van Vasari mee en verkochten het aan geïnteresseerden. *1 punt*

Via het werk van Vasari raakten de werken en ideeën van renaissanceschilders en -kunstenaars ook bekend in Noord- en West-Europa. *1 punt*

Let op: er zijn meerdere antwoorden mogelijk. Zorg dat je van begin tot eind uitlegt hoe de opkomst van steden leidt tot de verspreiding van de Renaissance, en dat het boek van Vasari een voorbeeld is van hoe ideeën werden verspreid.

Twijfel je? Vraag je docent om hulp.

Continuïteit en verandering:

Uit het antwoord moet blijken dat:

De continuïteit is de Amerikaanse containmentpolitiek (of een juiste omschrijving hiervan) *1 punt*

Waardoor de Amerikanen wel ingrepen bij de Blokkade van Berlijn, omdat de Sovjet-Unie haar macht probeerde uit te breiden. *1 punt*

Waardoor de Amerikanen niet ingrepen bij de bouw van de Muur, omdat de bestaande situatie behouden bleef. *1 punt*

Spotprent:

De bewering klopt. *1 punt*

Dit is te zien aan (twee van de volgende) 2 punten: de wereldbol die onder de guillotine ligt / in brand staat; het vertrappen van de rechtspraak / de wetten / koninklijke attributen / kerkelijke attributen; de banier met 'geen koning! geen grondwet!' / 'geen god! geen religie!'; het bloederig mes van de radicaal/ de dronkenschap van de radicalen.

Bronvraag:

Siyès spreekt zich negatief uit over het ancient regime, *1 punt*

omdat hij stelt dat de derde stand geen toegang heeft tot eervolle / openbare ambten / dat openbare ambten bezet worden door leden van de bevoorrechte standen.

1 punt

Betrouwbaarheid en bruikbaarheid:

De bron is het meest bruikbaar voor de tweede onderzoeksvraag.

1 punt

omdat er in de bron openlijk verteld wordt over hoe socialistische leiders / communisten protestanten worden gearresteerd. *1 punt*

De bron is minder bruikbaar voor de eerste onderzoeksvraag,

omdat de bron partijdig is en dus overdreven kan zijn. *1 punt*

Vul hier in hoeveel punten je per vraagsoort gehaald hebt:

Chronologie:/2

Verbanden:/3

Continuïteit/
verandering:/3

Spotprent:/3

Bronvraag:/3

Betrouwbaarheid/
bruikbaarheid:/3

Totaal: /17

Diagnostische toets 2

Vragen

Chronologievraag - 2 punten te behalen

Steden worden soms vernoemd naar personen. De volgende vernoemingen staan in willekeurige volgorde:

1. De Amerikaanse hoofdstad Washington werd vernoemd naar George Washington, de eerste president van de Verenigde Staten, nadat hij de locatie van deze federale hoofdstad had uitgekozen.
2. De Brabantse vesting Willemstad werd vernoemd naar Willem van Oranje, de eerste leider van de Nederlandse Opstand, die kort daarvoor in Delft was vermoord.
3. De havenstad Lüderitz, in de kolonie Duits-Zuidwest-Afrika, werd vernoemd naar de koopman Adolf Lüderitz, die verdronk tijdens zijn zoektocht naar grondstoffen voor de Duitse industrie.
4. De regering van de DDR noemde een stad die werd aangelegd voor grootschalige ijzer- en staalproductie Stalinstadt, naar de pas overleden Sovjetleider Jozef Stalin.
5. In de Engelse kolonie Virginia werd de stad Jamestown bij de stichting vernoemd naar koning James I, die aan kolonisten toestemming gaf in Amerika tabak te produceren voor de Engelse markt.
6. Na de Duitse inval werd voorgesteld de Poolse stad Zamość Himmlerstadt te noemen, naar de nationaalsocialistische SS-leider Heinrich Himmler.

Zet deze beschrijvingen in de juiste chronologische volgorde, van vroeger naar later. Noteer alleen de nummers.

Verbandenvraag - 3 punten te behalen

Let op: voor deze vraag moet je tijdvak 5 kennen.

In 1546 brak een oorlog uit tussen Karel V en een aantal protestantse Duitse vorsten, die een jaar later in de Slag bij Mühlberg door Karel V werd gewonnen.

Geef aan dat de oorlog tussen Karel V en de Duitse vorsten verband hield met ontwikkelingen sinds het optreden van Luther op de Rijksdag in Worms.

Continuïteit en verandering - 3 punten te behalen

Let op: voor deze vraag moet je tijdvak 6 kennen.

Bron:

In 1627 schrijft Jan Pieterszoon Coen vanuit Batavia aan de bewindhebbers van de VOC:

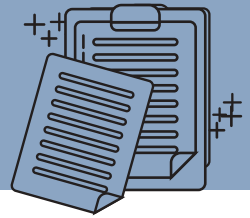
Met hulp van de Staten-Generaal dient de Compagnie veel schepen met allerlei volk naar Indië te sturen. Met goede vooruitzichten dienen veel mensen ertoe bewogen te worden om op hun kosten en risico hetzij met hun eigen schepen of met die van de Compagnie, naar Indië te vertrekken. Het vooruitzicht dat gegeven kan worden is de uitdeling van land, fruitbomen en slaven (...). Aan alle landen, niemand uitgezonderd, behalve openlijke vijanden, zal de vrije handel in Batavia worden toegestaan. Omdat genoemde landen over veel mensen beschikken, hebben zij eenvoudig toegang tot de middelen die nodig zijn voor het onderhoud van oorlogsschepen, de benodigde soldaten en de inkoop van zo veel specerijen als Europa maar hebben kan (...). Nu moet de Compagnie het avontuur aangaan en het moeilijkste deel voor haar rekening nemen; dan zullen de particulieren het risico lopen en zal de Compagnie zeker zijn van haar inkomsten.

Vraag:

Jan Pieterszoon Coen stelt een verandering voor in het beleid van de VOC. Het bestuur van de VOC wijst het voorstel af. Welke verandering in beleid haal je uit het voorstel van Coen?

Diagnostische toets 2

Vragen

Spotprent - 2 punten te behalen kennen.

Let op: voor deze vraag moet je tijdvak 9

In deze prent geeft de Franse tekenaar Albert Guillaume een verschil weer tussen een gevolg van de Eerste Wereldoorlog voor Frankrijk en Duitsland.

Leg uit, met een verwijzing naar de bron, welke boodschap de tekenaar hiermee wil overbrengen.

Op 15 maart 1917 publiceert het Franse satirische tijdschrift *La Baïonnette* deze prent van Albert Guillaume op de voorpagina.

Toelichting: Onderaan staat: 'Oorlogsmenu's.'

Op het tafelkleed in de Franse bistro staat het volgende gesprek geschreven:

'Geen vlees ... geen aardappelen meer ... koolrabi ... 0,0025 gram vet ... brood zonder graan ...'

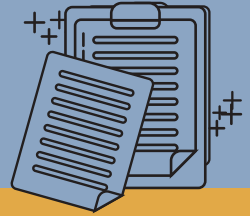
'Wat heeft dit te betekenen?!?!?'

'Dat is om onze klanten te troosten, mijnheer. Voordat we het Franse menu geven, laten we eerst het dagmenu uit Berlijn zien.'

Diagnostische toets 2

Vragen

Betrouwbaarheid en bruikbaarheid - 2 punten te behalen

Bron- In 1607 vestigen Engelse kolonisten zich bij Chesapeake Bay, aan de noordoostkust van Amerika. Een van de kolonisten, John Smith, schrijft na enkele maanden hierover in een brief aan een vriend in Engeland:

Ons fort werd daarna omheind en alle mannen waren in goede gezondheid en comfortabel; dit hield helaas maar even stand vanwege onverenigbare karakters. De president 1) en kapitein Gosnold en de rest van de raad waren ontevreden over elkaars handelen; zelfs zo erg dat zaken onverstandig werden aangepakt, zodat de toestand niet goed was en ook niet veilig. En door het harde optreden van de president, waarbij de rest van raad verdeeld was over zijn leiderschap (...) werden we geplaagd door honger en ziektes. Het was zo erg dat de levenden nauwelijks de doden konden begraven. We hadden behoefte aan voldoende levensmiddelen van kwaliteit, vooral omdat we elk vier van de vijf nachten op wacht moesten staan op onze drie verschansingen (...): de voorraden, de aquavit [sterke drank] en andere middelen die we nodig hadden, werden door de president voor zichzelf en zijn vertrouwelingen gehouden.

noot 1 Dit is Edward Maria Wingfield, die is aangesteld als de president van de kolonie in Chesapeake Bay.

Eind 1607 wordt Edward Maria Wingfield (zie A) door zijn medekolonisten afgezet als president van de kolonie in Chesapeake Bay.

Je onderzoekt deze gebeurtenis en besluit de brief van John Smith te gebruiken als bron.

Vraag:

Ondersteun je keuze door:

- uit te leggen welke verklaring voor het afzetten van Wingfield je aan de brief kunt ontleen en
- aan te geven dat je de informatie betrouwbaar vindt door de aard van de bron.

Bronvraag - 2 punten te behalen

Bron:

Op 24 april 1793 geeft Maximilien Robespierre in een toespraak een toelichting op de bepaling over bezit in zijn eigen versie van de Verklaring van de rechten van de mens en de burger:

Vraag een mensenhandelaar wat bezit is; hij zal antwoorden door te wijzen op die lange doods-kist die hij zijn schip noemt en waarin hij mensen dicht op elkaar stouwt die nog in leven lijken: "Daar is mijn bezit. Ik heb hen voor zoveel per hoofd gekocht."

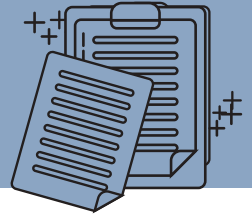
Vraag het een edelman die veel grond en lijfeigenen bezat en die van mening is dat de wereld op zijn kop is gezet omdat hij ze niet meer heeft.

Vraag:

Op grond van deze bron kan worden geconcludeerd dat Robespierre behoort tot de radicale stroming in de Verlichting. Noem twee verwijzingen naar de bron waaruit dit blijkt.

Diagnostische toets 2

Antwoorden

Chronologievraag:

2-5-1-3-6-4

Als de volgorde klopt krijg je twee punten. Als de volgorde klopt als je er één cijfer tussenuit haalt, krijg je één punt

Verbandenvraag:

Karel V verzette zich tegen het protestantisme. *1 punt*

Op De Rijksdag in Worms werd de splitsing van de kerk officieel. *1 punt*

Het verband is dat de Rijksdag in Worms dus een oorzaak was van de oorlog / dat de oorlog een gevolg was van de splitsing van de kerk / Rijksdag van Worms. *1 punt*

Continuïteit en verandering:

Uit het antwoord moet blijken dat:

Coen stelt voor om het monopolie van de VOC op handel met Indië los te laten. *1 punt*

Dit kun je zien aan dat Coen zegt dat alle landen de vrije handel zal worden toegestaan. *1 punt*

Spotprent:

Voorbeeld van een juist antwoord is:

Met het afbeelden van de keuze eerst het Duitse menu te laten zien / van de verbazing van de Franse gast over het karige Duitse menu, *1 punt*

wil Albert Guillaume de boodschap overbrengen dat de Eerste Wereldoorlog Duitsland economisch harder treft dan Frankrijk (zodat het Duitse menu de Fransman moet opvrolijken) / dat Duitsland de Eerste Wereldoorlog aan het verliezen is *1 punt*

Opmerking

Alleen als de boodschap juist wordt weergegeven, wordt 1 scorepunt toegekend aan een juiste verwijzing naar de prent.

Betrouwbaarheid en bruikbaarheid:

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- John Smith beschrijft dat Wingfield te streng/hard optreedt / bepaalde kolonisten voortrekt / voorraden alleen deelt met zijn getrouwen, waardoor de kolonisten ontevreden worden / de veiligheid van de kolonie in gevaar is (wat leidt tot het afzetten van Wingfield) 2
- De bron is een persoonlijke brief aan een vriend, zodat Smith geen reden heeft de situatie/de gebeurtenissen in Chesapeake Bay anders voor te stellen 1

Opmerking

Alleen als het antwoord bij de eerste deelvraag een combinatie bevat een juiste verklaring voor het afzetten van Wingfield met een de brief, worden scorepunten toegekend.

Bronvraag:

Twee van de volgende (twee punten):

- afkeer van de slavenhandel / afkeer van het bezit van slaven
- afkeurende beschrijving van een edelman
- kanttekeningen bij bezit in het algemeen

Vul hier in hoeveel punten je per vraagsoort gehaald hebt:

Chronologie:/2

Verbanden:/3

Continuïteit/
verandering:/3

Spotprent:/2

Bronvraag:/2

Betrouwbaarheid/
bruikbaarheid:/2

Totaal: /14

Gebruik deze score om je doelen op blz. 4 mee te bepalen